

PÕHISEADUSLIKU ASSAMBLEE KOLMAS ISTUNG

27. september 1991

Juhataja T. Anton

Lugupeetud kolleegid, palun võtke istet! Me alustame Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee kolmandat istungit. Kohaloleku kontroll. Kohal on 31 Põhiseadusliku Assamblee liiget.

Vastavalt reglemendi §-le 4 alustame tänast istungit päevakorrast. Juhatus poolt esitatud päevakorra projekt, mis on teil kaustas, on kooskõlastatud kõigi toimekondade esimeestega.

Assamblee liikmed pole juhatusel päevakorra koostamiseks ettepanekuid teinud. Palun, kas te olete jõudnud projektiga tutvuda ja meil on võimalik alustada selle vastuvõtmist?

Niisiis hääletagem, kes on selle poolt, et kehtestada tänase istungi päevakord vastavalt projektile, mille on esitanud juhatus. Esitatud projekti poolt on 32 liiget, vastu ei ole keegi, erapooletuid samuti ei ole. Tänapäevase istungi päevakord on kehtestatud kujul, mille projekti esitas assamblee juhatus.

Vastavalt asja vastuvõetud päevakorrale on meie tänase istungi sisu esitatud põhiseaduse eelnõude tutvustamine. Nagu leppisime kokku eelmisel istungil, jätkab härra Jüri Raidla oma ettekannet, esitades täna meile ettekande teise osa. Härra Jüri Raidla palus ettekande esitamiseks aega tundi ja 20 minutit. Palun, härra Jüri Raidla!

J. Raidla

Lugupeetud assamblee liikmed! Lubage mul järgnevalt jagada teiega mõningaid sissejuhatavaid mõtteid põhiseaduse eelnõu sisu ja vormi kohta ning lisada mõningaid kommentaare eelnõu tähe ja vaimu juurde.

Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu koosneb sissejuhatusest ehk preambulast ja viieteistkümnest peatükist.

Sissejuhatus väljendab aluspõhimõtteid, millele põhiseadus tugineb, ja eesmärgid, mida põhiseaduse vastuvõtmisega taotletakse. Loomulikult leiavad nii aluspõhimõtted kui ka eesmärgid preambulas käsitlemist üldisel ja abstraktsel kujul, olles õiguslik-poliitiliseks ja õigusfilosoofiliseks üldistuseks põhiseaduse sisust. Samal ajal on preambula juhtkirjaks põhiseadusele, aitamaks tõlgendada üht või teist põhiseaduse normi.

Eelnõu sissejuhatus sedastab, et sellegi põhiseaduse vastuvõtmine toetub enesemääramise vääramatule õigusele, mis rahvale kuuluvana on temalt võõrandamatu. Eelnõu autorid jagavad seisukohta, mille kohaselt eesti rahva riiklik enesemääramine toimus 1918. aastal. Sellest tulenevalt pole käesoleva põhiseaduse näol tegemist uue enesemääramise aktiga, vaid riikluse kestvuse praktilise rakendamisega. Antud tõsiasi kinnitamiseks konstateerib preambula eesti rahva vankumatut tahet kindlustada ja edasi arendada 24. veebruaril 1918. aastal väljakuulutatud Eesti Vabariiki. Seega, vaidlused vabariigi numbri ümber peaksid antud põhimõtte

aktsepteerimise korral muutuma mõttetuks.

Riikluse kestvuse idee rakendamisel ei pidanud me toetuma mitte ainult teoreetilistele konstruktsioonidele. Me fikseerime preambulas, et toetutakse ühtlasi ka 1991. aasta 3. märtsi rahvahääletuse tulemustele. Teatavasti vastas 3. märtsil 77,8% Eestimaa elanikest küsimusele "Kas teie tahate Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse taastamist?" jaatavalt.

Paremat kinnitust 1918. aasta enesemääramise akti jätkuvale jõusolekule on raske välja mõelda. On tähelepanuväärne, et jaatava vastusega iseseisvuse taastamiseks ühines väga suur hulk isikuid, kes rangelt võttes pole 16. juuni 1940. aasta seisuga Eesti Vabariigi kodanikud või nende otsesed järeltulijad.

Viiekümne aasta jooksul on aeg maailmas rutakalt edasi läinud. Sõjajärgses Euroopas ja kogu maailmas on endale teed rajanud demokraatia, rahvusvaheline õigus ja inimõigused. Rohkem kui kunagi varem esineb rahvusvaheline õigus siseriikliku demokraatia garandina. Pole kahtlust, et meie tagasipöördumine Euroopa kultuurriikide perre saab toimuma läbi demokraatia ning rahvusvahelise õiguse reeglite järgimise, läbi inimõiguste austamise nii sõnas kui ka teos.

Põhiseaduse eelnõu sissejuhatus kinnitab, et Eestis juhindutakse rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetest ning otsustatakse rajada Eesti riigi olevik ja tulevik õiglusele, õigusele ja vabadusele. Antud põhimõtte leiab põhiseaduse tekstis väga paljudel juhtudel konkreetset rakendamist. Tema aktsepteerimise korral antakse paljuski ette üsna piiritletud suund meie tulevase seadusandluse süsteemile ja sisule.

Ustavuse kinnitamine demokraatiale ja inimõigustele pole loosung, vaid tegevusjuhised. Ta on meie sisemise kodurahu kindlustamise vahend ja rahvusvahelise prestiiži tagamise meetod. Ta peab olema meie igapäevase käitumise reegel, mis muudab võimatuks seadusjärgse autoritaarsuse tekkimise. Meil pole kahjuks põhjust pead liiva alla peita ja arvata, et nii objektiivsed kui ka subjektiivsed põhjused ja ajendid autoritaarse mõtteviisi levikuks Eesti ühiskonnas oleks jäädavalt minevikku jäänud. Isegi ühiskondlik pinnas autoritaarsusele pole kuhugi kadunud. Eesseisvad majandusraskused võivad taolise mõtteviisi üsna jõuliselt päevakorda tuua. Seetõttu on meie kohus konstrueerida selline põhiseadus, kus demokraatia ise suudab tugevdada demokraatiat ja kus demokraatia leiab igakülgset kaitset põhiseaduselt. Põhiseadus sisaldab endas demokraatia karkassi ja ühteaegu loob demokraatiale seaduslikkuse toestiku.

On ütlematagi selge, et tugev demokraatia on parimaks kaitseks inimõigustele. Sama selge on seegi, et inimõigusi austav ühiskond ei luba kunagi ahendada demokraatia tegevusvälja.

Sissejuhatus lõpetab tema praeguses redaktsioonis põhiseaduse lähema ja ühtlasi kaugema eesmärgi püstitus – praegustele ja tulevastele põlvvedele rahu ja kindlustunde tagamine. See on rahu nii Eesti sees kui ka rahu rahvusvahelises plaanis; see on rahu nii kogu rahvale kui ka igale

inimesele; see on rahu nii inimese vaimule kui ka ihule. See kõik kokku on kindlusetunne kõigile, mida riik peab suutma pakkuda kõikjal ja kõiges.

I PEATÜKK. ÜLDSÄTTED

Pealkiri "Üldsätted" ütleb iseenesest ära, milliste normidega on siinkohal tegemist. Professor Jüri Uluots iseloomustas 1937. aastal üldsätteid järgmisel viisil: "Sõna "üldeeskirjad" (vahetegu on siinkohal ainult termini valikus – J. R.) tähendab seda, et need üldeeskirjad on mõõtuandvad ja tähtsad kõigi teiste põhiseaduse osade kohta. Ainult kui mingis eriosas on eriolude kohta tehtud mingi erand, siis need üldeeskirjade määrused võivad ühes või teises kohas vastavas ulatuses muutunud olla."

Üldsätete tähtsust on võimatu ülehinnata. Nende tähtsus riigi ja rahva arengu seisukohalt on nii suur, et eelnõu autorid näevad nende sätete muutmiseks §-s 158 ette eri korra. Seda ikka selleks, et keegi ei saaks eesti rahvalt röövida tema iseolemist.

Paragrahv 1 fikseerib: "Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ja võõrandamatu." Mõistetel "iseseisvus" ja "sõltumatus" on mõlemal oma sisu. Professor A.-T. Kliimanni järgi tähendab mõiste "iseseisev" seda, et Eesti Vabariiki ei saa muuta mõne teise riigi liitosaks, ta ei saa olla ka mõne teise liitriigi osariigiks. Ta peab olema ja jääma omaette iseseisvaks ühtlusriigiks, unitaarriigiks, mille üle ei tohi olla mingit teist kõrgemat juhtivat võimu. Et § 1 järgi on Eesti Vabariik sõltumatu, siis ei tohi olla sellist olenemist mõnest teisest välisriigist, kus viimane saaks Eesti seadustandvatele asutistele ette kirjutada juhiseid, kuidas oma elu korraldada, ning selliste juhiste teostamist ka kontrollida. Tundub, et eeltoodud seisukohtade aktuaalsus pole viiekümne aasta jooksul põrmugi vähenenud.

Uudne ja samas ürgse loomusega on § 1 lõige 2, kus Eesti iseseisvus ja sõltumatus kuulutatakse aegumatuks ja võõrandamatuks. Kommentaar viidatud normile võiks olla pikk ja põhjalik.

Piirdugem siinkohal vaid sellega, et juba ette äraotsustatult muutuvad õigustühiseks ka põhiseaduslike võimu- ja valitsemisorganite teod, mis ühel või teisel viisil kahjustavad Eesti iseseisvuse ja sõltumatuse aegumatust ja võõrandamatust. Isegi rahval endal, kui ta on juba seda põhimõtet korra kinnitanud, on seda raske muuta. Põhiseaduse muutmise kord, mis sisaldub eelnõu viimases peatükis, seab väga keerukad reeglid sõltumatuse võõrandamatusest loobumiseks. Seda mitte sellepärast, et rahvas ei tea, kuidas asja otsustada. Seda sellepärast, et keegi kolmas ja võõras, ükskõik, kes ta ka on, ei saaks iial öelda, et lahtiütlemine sõltumatusest oli vaba rahva vaba tahte väljendus, kui ta tegelikult seda ei olnud.

Paragrahv 2 tähistab meie taotlusi liikumisel õigusriigi poole. Aluste aluseks on siinkohal reegel, mille kohaselt mitte keegi ei saa teostada riigivõimu muidu, kui ainult põhiseaduse ja seaduste

järgi. Seega on riigivõimu teostamise viiside määramisel jäme ots parlamendi käes, kuivõrd ainult tema on volitatud vastu võtma seadusi. Samuti on vastuvõetud seadused kohustuslikud kõigile, ka seaduse vastuvõtjale endale. Meenutame siinkohal Stockholmis elava eesti õigusteadlase härra Agu Kriisa kirjutisi Eesti ajakirjanduses, kus ta toob välja erisused politsei riigi ja õigusriigi vahel. Üheks veelahkmeks, mis eraldab õigusriiki politsei riigist, on nimelt asjaolu, et õigusriigis vastuvõetud normid kehtivad ka normi vastuvõtja suhtes, samal ajal kui politsei riigis vastuvõetud norm kehtib reeglina vaid teiste isikute suhtes.

Selleks et täita seadust, peab olema võimalik ka seadust teada. Seetõttu saavad Eesti Vabariigis olla täitmiseks kohustuslikud vaid need seadused, mis on avaldatud, s. t. on loodud üldse võimalus seaduste täitmiseks. Salajaste nõukogulike instruksioonide aeg peab sellega lõplikult möödama olema!

Tegelikult on aga probleem veelgi sügavam. Ka praegu ülemnõukogu poolt vastu võetavad seadused või otsused, kus märgitakse, et nad hakkavad kehtima vastuvõtmise hetkest, on õigusriigi doktriinist kaugel. Mitte ei saa aru, kuidas neid täita saab! Rääkimata kodanikest, ka riigiorganid näevad neid otsuseid alles hulk aega hiljem. See ei tähenda mitte midagi muud kui seda, et me teadlikult sunnime ühiskonda rikkuma õigust ja koos sellega vähendame lõputult oma seaduste autoriteeti. Ärgu nüüd ainult keegi kähku vastaku, et raadios ja televisioonis me ju teatame – taoline vastus viiks meid õigusriigist üha kaugemale ja kaugemale.

Teel tsiviilühiskonna ja õigusriigi poole on meile toeks projekti § 3. See on norm, mis kõrvuti muude eesmärkidega peab kaasa aitama preambula seatud sihi – kindlusetunde tagamine – saavutamisele. Formuleering "seadus kaitseb kodanikku riigi omavoli eest" asetab kodaniku, tegelikult inimese üldse, riigist kõrgemale. Tsiteeritud normis kajastub, kes on kelle jaoks loodud. Ikka riik on inimese jaoks ja mitte vastupidi, nagu ta pikki aastakümneid on olnud! Tsiteeritud normi vaim on püütud muuta kogu projekti läbivaks.

Ühelt poolt riikluse kestvuse idee, mis sisaldub preambulas ja kogu projektis, ja teiselt poolt § 5 määravad kindlaks, millisest territooriumist käib Eesti Vabariigi puhul jutt. See on Tartu rahu järgne territoorium. Arvestades Helsingi lõppakti sätteid, saab riigi piiride muutumine toimuda ainult rahvusvaheliste lepingute kaudu. Käsitletava eelnõu välislepingute peatüki järgi kuuluvad piire muutvad lepingud kohustuslikus korras ratifitseerimisele Riigikogu poolt. Seega on piiride muutmisel igasugune isetegevus välistatud. Piire saab muuta ainult parlamendi range kontrolli all. Eesti Vabariigi riikliku korralduse ühtsus leiab kinnitamist samas paragrahvis, millega peaksid oma loogilise lõpu leidma ka kõikvõimalikud omavalitsuslikud riikluse ambitsioonid. Üldsätted lõpevad Eesti põhiseadustele traditsiooniliste normidega §-des 5 ja 6, kus eesti keel kinnitatakse jätkuvalt riigikeeleks ning sinine, must ja valge Eesti riigivärvideks.

II PEATÜKK. KODANIKE PÕHIÕIGUSED, VABADUSED JA KOHUSTUSED

Kodanike põhiõigused, vabadused ja kohustused määravad kindlaks kodaniku õigusliku seisundi ühiskonnas. Selle järgi, kuidas põhiõigused ja vabadused on põhiseaduses kajastamist leidnud, võib hinnata ühiskonda. Loomulikult tuleb ühiskonna hindamisel vaadelda ka seda, kas kodanikel tegelikult on võimalik kasutada põhiseadusega ettenähtud õigusi ja vabadusi. Spetsiaalselt on kodanike põhiõigustele ja vabadustele pühendatud projekti II peatükk "Kodanike põhiõigused, vabadused ja kohustused". Sellesisulise peatüki paigutamise järel sissejuhatavaid üldsätteid teisele kohale rõhutatakse ühiskonna isikukesksust ja seda, et riik on inimese jaoks, mitte aga vastupidi. Demokraatlikes riikides on enamasti kodanike põhiõigusi ja vabadusi käsitlev peatükk põhiseaduse II peatükiks. Nii oli see ka Eesti Vabariigi 1920. aasta põhiseaduses ja Eesti Vabariigi 1937. aasta põhiseaduses.

Põhiõigusi ja vabadusi ei käsitleta mitte ainult põhiõigustele ja vabadustele spetsiaalselt pühendatud peatükis. Põhiõigusi on puudutatud juba üldsätetes, mille § 3 näeb ette, et kodanikud on riigi kaitse all. Sama paragrahv näeb ette ka seda, et seadus kaitseb kodanikke riigi omavoli eest. Kodanike õigusi ja vabadusi on lülitatud ka projekti teistesse peatükkidesse.

Projektis on püütud vältida deklaratiivsete õiguste loetlemist. Projekti on püütud lülitada õigusi ja vabadusi, mida me tegelikult suudame täita. Sel põhjusel puudub projektis näiteks õigus tööle, kuid on vabadus valida tegevusala, elukutset ja töökohta ning riigi kohustus osutada abi töö leidmisel (§ 41 lõige 3), samuti riigi kohustus abistada puudustkannatavaid kodanikke (§ 44 lõige 1). See on palju realistlikum kui deklareerida, et kõigil on õigus tööle. Teiste sõnadega, projekti koostajad on seisukohal, et põhiseaduses fikseeritud õigused peavad kattuma subjektiivsete õigustega, mis on realselt tagatud. Nende õiguste üheks tähtsamaks tagamisviisiks peavad projekti koostajad iga kodaniku õigust vaidlustada kohtus konkreetset seadust või ametiisikute tegevust, tuginedes vahetult põhiseaduse kirjatähele.

Põhiõiguste ja vabaduste projekti lülitamisel on püütud arvestada Eesti õiguslikke traditsioone ning kaasaja demokraatlike riikide ja autokraatlikest režiimidest vabanenud riikide kogemusi. Loomulikult on arvesse võetud ka inim- ja kodanikuõigusi käsitlevaid rahvusvahelisi õiguslikke dokumente. Ei ole mindud rahvusvahelise õiguse aktide sõnasõnalisele kopeerimisele. Tähtis pole mitte formuleeringu identsus, vaid põhimõtte fikseerimine.

Eri riigid kasutavad põhiõiguste ja vabaduste põhiseaduses kajastamiseks erinevaid mooduseid. Osa riike tagavad põhiseadusega õigused vaid kodanikele. Välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute õiguslik seisund fikseeritakse teistes seadustes. Meil kajastub sama põhimõtte § 50 lõikes 2. Teine osa riikidest lülitab põhiseadusesse nii inimõigused, mis kuuluvad igapähele, sõltumata kodakondsusest, kui ka õigused, mis kuuluvad vaid kodanikele. Teist teed kasutavad näiteks Saksamaa, Rootsi ja Itaalia. Sellist moodust kasutatakse ka projektis.

Nii on põhiõigusi ja vabadusi fikseerivad sätted projektis kolmesugused.

1. Esimene osa sätteid laieneb ainult Eesti kodanikele. Näiteks on ainult Eesti kodanikele § 11, mis näeb ette, et Eesti kodanikud on välisriikides Eesti Vabariigi kaitse all. Ainult Eesti kodanikele laieneb ka § 25, mis näeb ette, et ühtki Eesti kodanikku ei või Eestist välja saata, et üheltki Eesti kodanikult ei või võtta õigust sõita Eestisse.

2. Teine osa sätetest fikseerib õigused ja vabadused, mis kuuluvad võrdselt nii Eesti kodanikele kui ka välisriikide kodanikele ja kodakondsuseta isikutele. Nii on Eesti kodanikud ning välisriikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud võrdsed seaduse ees, sõltumata rahvusest, rassist, keelest, usutunnistusest, poliitilistest või muudest veendumustest ja sotsiaalsest päritolust (§ 10). Kõigil on võrdne õigus isikupuutumatusetele (§ 14), kõik peavad võrdselt austama teiste inimeste õigusi ja vabadusi (§ 12), kõigil on võrdne õigus õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamisele (§ 19), kõigil on võrdne mõtte-, usu- ja südametunnistuse vabadus (§ 26), kõigi kirjavahetuse saladus on võrdselt kindlustatud (§ 31), kõigil on võrdne õigus pöörduda kohtusse. See ei ole sugugi ammendav kõigi jaoks võrdsete õiguste loetelu. Lähemalt on kõigi jaoks võrdsed õigused loetletud § 50 lõikes 2.

3. Kolmas osa õigustest ja vabadustest laieneb välismaalastele võrdselt Eesti kodanikega sel juhul, kui seadus ei tee välismaalaste jaoks erandit. Sellisteks õigusteks on näiteks õigus tegeleda ettevõtlusega (§ 34), omaniku õigused (§ 40), õigus saada vanaduse korral ja muudel juhtudel materiaalselt abi (§ 44). Lähemalt on sellised õigused loetletud projekti § 50 lõikes 2. Põhiseadused, nähes ette kodanike õigused ja vabadused, kehtestavad ka võimaluse seaduses ettenähtud juhtudel neid õigusi ja vabadusi piirata. Õiguste ja vabaduste piiramise võimaluse näevad ette ka demokraatlike maade põhiseadused, samuti inim- ja kodanikuõigusi käsitlevad rahvusvahelised õiguslikud aktid. Õiguste ja vabaduste piiramise näeb ette ka käesolev projekt. Põhiküsimuseks on, kuidas on piiramiste võimalus formuleeritud. Siin on kaks võimalust. Esiteks, formuleerida piirang väga avaralt, näiteks "õigusi ja vabadusi võib piirata seaduse alusel ja korras" või "õigusi ja vabadusi võib piirata riigi julgeoleku huvides". Avar formuleering ei pruugi inimest alati kaitsta seadusandja ja ametiisikute omavoli eest. Totalitarismist vabanenud ühiskonnas on avar formuleering isegi ohtlik. Teiseks võimaluseks on maksimaalselt loetleda juhtumeid, mille korral on võimalik piirata kodanike õigusi ja vabadusi. See võimalus on palju inimsõbralikum, sest paneb riigiorganitele ja ametiisikutele täpselt piirid.

Projekt kasutabki teist moodust ja püüab, kui võimalik, täpsustada neid juhtumeid, mil võib piirata kodanike õigusi ja vabadusi. Näiteks luba liikumise ja elukoha valiku vabadust piirata on ainult loodusõnnetuse puhul, haiguste leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna ja piirirežiimi kaitseks, alaealiste järelevalvetuse ärahoidmiseks ning kriminaalasja menetluse tagamiseks ja süüdimõistva kohtuotsuse täitmiseks (§ 23). Võrdluseks: 1937. aasta põhiseadus nägi ette, et

liikumis- ja elukoha valiku vabadust võis piirata seaduses ettenähtud alustel ja korras. See tähendab, et 1937. aasta põhiseadus võimaldas piirata liikumis- ja elukoha valiku vabadust palju rohkemal juhul kui käesolev projekt. Teine näide: 1937. aasta põhiseadus lubas piirata kirjavahetuse saladust kuritegevuse vastu võitlemise huvides seadusega ettenähtud alustel ja korras. Täht-tähelt võttes on see juristi jaoks üpris lai formuleering. Projekti § 31 lubab kirjavahetuse saladust kitsendada kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides ja loomulikult seaduses ettenähtud alustel ja korras. See on oluliselt kitsam formuleering, sest ta eeldab konkreetse kriminaalasja algatamist.

III PEATÜKK. RAHVAS

Rahval kui võimukandjal peatusin juba eelnevalt. III peatükk on suunatud konkreetselt reguleerima neid suhteid, mille vahendusel rahvas oma võimu teostab.

Paragrahv 51 sätestab, et rahvas tegutseb kõrgeima võimukandjana hääleõiguslike kodanike kaudu. Rahva poolt riigivõimu teostamiseks nähakse §-s 52 ette kolm võimalust:

- 1) Riigikogu valimised;
- 2) Vabariigi Presidendi valimised;
- 3) rahvahääletus.

Kõigi nende kolme võimaluse rakendamise seostavad eelnõu autorid usalduse ülesnäitamisega rahva vastu. Meil ei saa olla usaldatavam kogum, kui seda on rahvas. Aktsepteerides öeldut, on nii Riigikogu kui ka Vabariigi President usaldatav niivõrd, kuivõrd ta on usaldatav rahva poolt. Hääleõiguslikeks kodanikeks, kelle vahendusel rahvas teostab võimu, on eelnõu järgi 18-aastased Eesti Vabariigi kodanikud. Hääleõiguseta on ainult need kodanikud, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks.

Siinkohal tuleb selget vahet teha §-des 54 ja 55 fikseeritud põhimõtete osas. Paragrahvi 54 järgi puudub hääleõigus vaid ühel kategoorial isikutele – neil, kes on tunnistatud kohtu poolt teovõimetuks. Antud loetelu ei kuulu laiendavale tõlgendamisele. Selle loetelu laiendav tõlgendamine oleks ülimalt nihilistlik tegevus, mille õiguslikud tagajärjed võiksid olla demokraatialle saatuslikud. Paragrahvis 54 sisalduv loetelu on ammendav! See loetelu peab jääma ammendavaks ka juhul, kui assamblee otsustab seda ühe või teise punktiga täiendada. Paragrahvis 55 märgitud kodanikud ei ole hääleõiguselised ilma jäetud. Nad on hääleõiguslikud! Paragrahvis 55 ettenähtud asjaoludel need kodanikud ei osale hääletamisel. Paragrahvis 55 sätestatud asjaolude äralangemisel asuvad nad ka realiseerima oma hääleõiguslikkust, ilma et selleks oleks vaja mingi eriakti väljaandmist. Paragrahvi 55 kohaselt ei võta hääletamisest osa kaks kategooriat kodanikke:

- 1) need, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad vabaduskaotuslikku karistust

kinnipidamiskohas;

2) kaitseväes ajateenistuses olevad kodanikud.

Ka käesolev loetelu on ammendav ega kuulu laiendavale tõlgendamisele. Autorite arvates on §-s 55 sisalduv loetelu kooskõlas demokraatia põhimõtetega. Tahaksin siinkohal juhtida seoses 1937. aasta põhiseadusega tähelepanu kahele aspektile.

1. 1937. aasta põhiseaduse § 37, mis oma sisult ühendas käsitletava projekti §-d 54 ja 55, andis märksa suuremad piirangud kui vaadeldav projekt. Hääleõigust ei omandanud neli kategooriat kodanikke, peale selle võidi hääleõigus ära võtta mõnelt liigilt kohtulikult karistatud kodanikelt.

2. Hääletamisest mitte osa võtvate kodanike ring oli samuti laiem. Olgu märgitud, et ka 1937. aasta põhiseadus ei näinud ette sõjaväe osalemist poliitikas. Paragrahvi 37 järgi ei võtnud hääletamisest osa sõjaväes ajateenistuses olevad kodanikud.

Rahva poolt võimu teostamise viiside hulgas ei ole §-s 52 märgitud kohalike omavalitsuste esinduskogude valimist nii, nagu see oli 1937. aasta põhiseaduses, ja rahvaalgatust, nii nagu see oli 1920. aasta põhiseaduses.

Omavalitsuste esinduskogude valimist ei ole me põhimõtteliselt nõus käsitlema riigivõimu teostamise viisina, vastasel korral me avaksime põhiseadusliku kanali omavalitsuste allaheitmisele riigi poolt! Käsitletav eelnõu taotleb tegelikku omavalitsust, mitte aga pooleldi riigistatud omavalitsust. Seetõttu teostab rahvas kohaliku omavalitsuse esinduskogude valimisega omavalitsuslikku võimu, mitte aga riigivõimu. Sellest lähtub XIV peatükk.

Rahvaalgatuse institutsiooni väljajätmine oli seotud pikkade diskussioonidega, millele vihjamine siit, assamblee kõnepuldist, tähendab probleemi vaieldavuse tunnustamist. Põhjendusi rahvaalgatuse mitte käsitlemiseks on mitmeid, viitan neist mõnele.

1. Ühiskonna struktuuri kvalitatiivne muutumine viimase viiekümne aasta jooksul pluss ühiskondliku situatsiooni ebastabiilsus. Ainuüksi neile kahele tegurile viitamine peaks näitama, et teatavates olukordades on võimalik vastutustundetute poliitiliste jõudude või liidrite poolt kasutada ülidemokraatlikku rahvaalgatuse instituuti demokraatlike parlamentaarsete institutsioonide töö pidurdamiseks ja pärssimiseks, võib-olla isegi blokeerimiseks!

2. Projektis on kasutatud teisi tasakaalumehhanisme, mis suudavad korvata rahvaalgatuse instituudi puudumist. Märgin etteruttavalt, et käsitletav eelnõu ei näe riigipead riigivõimu ühtsuse kandjana nagu 1937. aasta põhiseadus ega ka võimupüramiidi tipuna, vaid arbiterina, tasakaalustajana.

Põhiseaduse eelnõu järgmised peatükid – "Riigikogu", "Vabariigi President", "Vabariigi Valitsus" ja "Seadusandlus" – on oma sisult üksteisega ülitihedalt läbi põimunud. Nende käsitus kujuneb nii või teisiti sünteetilisemaks, kui see on teiste peatükkide puhul. Samas on need peatükid oma sisuliselt koormuselt iseseisvad, sätestades riikliku korralduse ja struktuuri

põhimõttelisi seisukohti.

IV PEATÜKK. RIIGIKOGU

Vastavalt eelnõu §-le 56 kuulub seadusandlik võim Eesti Vabariigis Riigikogule. Mitte keegi peale Riigikogu või rahva ei ole volitatud vastu võtma seadusi. Veelgi enam – läbi seadusandluse erinevate meetodite kasutamise on kogu normeloov tegevus Eesti Vabariigis kontrollitav parlamendi poolt. Ka põhiseaduse muutmise on kas teostatav Riigikogu poolt või on siis tema poolt kontrollitav.

Riigikogu on ühekojaline 99-liikmeline Eesti Vabariigi parlament, kes valitakse neljaks aastaks. Loobutud on nõukogudeaegsest printsipist, kus saadik oli seotud mandaadiga (§ 59). Riigikogu liige peab parlamendisaadikuna mitte esindama kitsalt oma valijaskonna huve, vaid teostama rahva esindajana riigivõimu kogu Eesti ühiskonna ja riigi huvides. Samast põhimõttest lähtus ka 1920. aasta põhiseadus (§ 45) ja 1937. aasta põhiseadus (§ 76).

Riigikogu rakenduslikud küsimused pakuvad arutatavas eelnõus traditsioonilisi lahendusi.

Paragrahvi 57 järgi algavad Riigikogu liikmete volitused valimiste väljakuulutamise päevast.

Paragrahvi 58 järgi annab Riigikogu liige oma kohustuste täitmisele asumisel ametivande jääda ustavaks Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale. Paragrahv 60 sätestab Riigikogu liikmele teenistusalased piirangud, mida, muuseas, tuleb täiendada ka piiranguga töötamisest Riigikogu aparaadis.

Eesti Vabariigi Riigikogu pädevuse piiritlemisel kasutatakse kahte meetodit:

- 1) §-s 62 antakse funktsioonide loetelu;
- 2) §-s 61 sätestatakse reegel, mille kohaselt Riigikogul on volitus lahendada täiendavalt §-ga 62 määratud kõiki Eesti riigielu küsimusi, mis ei ole põhiseadusega antud Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja teiste riigiorganite, samuti kohalike omavalitsuste otsustada. Tegemist on sisuliselt mitteammendava loeteluga, mis pakub Riigikogule märksa suuremaid tegutsemisvõimalusi, kui see täht-tähelt põhiseaduses kirjas seisab. Paragrahvi 61 mõte seisneb selles, et kõik see, mis ei ole sõnaselgelt põhiseaduses paika pandud, saab kuuluda ainult Riigikogu pädevusse. Loomulikult täiendavalt neile küsimustele, mis põhiseadusega niigi antakse Riigikogu lahendada. Taolist reeglit ei kasutata mitte ühegi teise institutsiooni puhul – ei presidendi, valitsuse ega kohalike omavalitsuste puhul, isegi mitte rahva enda puhul. Paragrahvis 62 toodud loetelu tähendab ühtlasi seda, et seal märgitud funktsioone peab Riigikogu täitma ilmtingimata ise. Tal puudub õigus ka seadusandlikul teel delegeerida §-s 62 märgitud funktsioone mis tahes teisele riigiorganile. Neid saab muuta ainult põhiseaduse muutmise korral. Riigikogul on otsustav sõna peaministri ametiseseaamisel ja selle kaudu kogu Vabariigi Valitsuse moodustamisel. Vastavalt § 62 punktile 4 otsustab Riigikogu Vabariigi

Presidendi poolt esitatud peaministri kandidaadile Vabariigi Valitsuse moodustamiseks volituse andmise. President, esitades Riigikogule peaministri kandidaadi, on seotud Riigikogus esindatud poliitiliste jõudude arvamusel kandidaadi kohta. Vastasel korral ei saa presidendi poolt esitatav kandidaat lihtsalt volitust valitsuse moodustamiseks. Samal ajal on selge, et kui president on saavutanud Riigikogu poliitiliste jõududega kokkuleppe peaministri kandidaadi suhtes, on need omavahel koos peaministri kandidaadiga saavutanud põhimõttelised ühised seisukohad tulevase valitsuse moodustamise suhtes. Nii või teisiti – käesoleva eelnõu järgi vajab Vabariigi Valitsus Riigikogu usaldust nii ametisse saamiseks kui ka seal püsimiseks, sest vastavalt § 62 punktile 11 otsustab Riigikogu Vabariigi Valitsusele umbusalduse avaldamise.

Presidendil on valitsuse moodustamisel korraldav ja vormistav roll. Presidendil puudub võimalus nimetada § 85 korras ametisse Riigikogu usaldust mitteomav peaminister ja valitsus, kuna taoline aktsioon viiks § 62 punkti 11 järgi valitsusele umbusalduse avaldamisele.

Riigikogu-poolne umbusaldus presidendi otsusega nimetatud valitsusele on omakorda absoluutselt siduv presidendile, kuna tal puudub õigus Riigikogu laialisaatmiseks valitsusele umbusalduse avaldamise tagajärjel.

Umbusalduse küsimus on tervikuna vaid Riigikogu initsiatiiv, kus presidendi roll ning võimalused aktiivsuseks puuduvad. Vastavalt §-le 93 võib umbusalduse küsimuse algatada Riigikogu istungjärgul, milleks on tarvilik ühe neljandiku Riigikogu koosseisu kirjalik nõudmine. Umbusaldus on avaldatud, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu enamus.

Riigikogu juhatuse põhiseaduslikuks ülesandeks on teatada Vabariigi Presidendile, et tema poolt nominaalselt ametisse määratud valitsus on kukkunud, vastavalt §-le 85 vormistab president valitsuse vabastamise.

Kui § 62 punkt 4 ja temaga korrespondeerivad normid on suunatud täitevvõimu üle kontrolli hoidmisele, siis § 62 punkt 2 on suunatud seadusandluse üle kontrolli hoidmisele Riigikogu poolt. Vastavalt § 62 punktile 2 ja § 101 lõikele 1 otsustab Riigikogu rahvahääletuse küsimuse, mida omakorda tehakse kooskõlas Riigikogu poolt vastu võetava rahvahääletuse seadusega. Taolise seaduse vastuvõtmise kohustuslikkuse määrab ära § 103 lõige 2. Rahvahääletuse otsustamine Riigikogus toimub üldiste reeglite järgi. Erandi moodustab § 158 lõige 1, mille kohaselt põhiseaduse I ja XV peatüki rahvahääletusele panekuks on vajalik nelja viiendiku Riigikogu koosseisu heakskiit.

Kõrvuti muude eesmärkidega teenib ka § 62 punkt 3, mille kohaselt Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib välislepingud, seadusandluse üle kontrolli hoidmise eesmärki. Paragrahvi 2 lõikes 1 sätestati, et rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa. Paragrahvi 108 punkti 2 järgi kuuluvad kohustuslikult ratifitseerimisele need lepingud, mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või

tühistamist. Neis kahes normis sisaldub nii Eesti rahvusliku õiguse ja rahvusvahelise õiguse vahetamine kui ka rahvusvahelise õiguse normide rahvuslikku õigusesse transformeerimise mehhanism. Antud protsess on mõlemasuunaliselt kanaliseeritud Riigikogusse. Seda enam, et § 110 järgi kehtib põhimõte, mille järgi ratifitseeritud välislepingu norm on prioriteetne rahvusliku õiguse normi suhtes.

Eeltoodu suhtes omab põhimõttelist tähtsust veel § 109, mille järgi Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega. Järelikult, kui tekib vajadus taolise lepingu sõlmimiseks, peab Riigikogu otsustama põhiseaduse muutmise vajaduse. Paragrahvi 157 järgi saab põhiseaduse muutmist algatada kas Riigikogu koosseisu enamus või Vabariigi President. Presidendi algatus pole seejuures iseseisev – realiseeruda saab ta ainult läbi Riigikogu. Lubage loota, et sellega on kõikide või vähemalt rõhuva enamiku initsiatiivide otsad Riigikogu poolt ka kokku seotud.

Riigikogul on teistegi kõrgete ametiisikute nimetamisel otsustav roll. Paragrahvi 62 punkti 6 kohaselt nimetab Riigikogu ametisse ülemkohtu esimehe, Eesti Panga presidendi, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja Kaitsejõudude Peastaabi ülema.

Riigikogul on täita keskne roll anomaalsete situatsioonide lahendamisel. Tema pädevuses on riigis erakorralise seisukorra väljakuulutamise. Ka sõja, sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni, samuti demobilisatsiooni kuulutab presidendi ettepanekul välja Riigikogu. Tõsi, vastavalt § 77 punktile 17 on presidendil õigus sõjaseisukord välja kuulutada ka iseseisvalt, kuid järgides § 123 nõudeid. Paragrahv 123 aga sätestab, et sõjaseisukorra võib president välja kuulutada vaid sõjalise kallaletungi korral vabariigile ning valitsuse ettepanekul. Kui puudub valitsuse ettepanek, puudub presidendil ka võimalus seadusjärgse otsustuse langetamiseks.

Paragrahvi 66 järgi on Riigikogu otsustusvõimeline, kui koos on vähemalt pool valitud koosseisust.

Riigikogu aktid võetakse vastu poolthälteenamusega, kui seadus ei näe ette teisiti.

Erakorraliste istungjärkude kokkukutsumine on Riigikogu juhatuse pädevuses. Ta teeb seda kas

- 1) omal algatusel;
- 2) Vabariigi Presidendi esildisel;
- 3) Vabariigi Valitsuse esildisel või
- 4) ühe kolmandiku Riigikogu liikmete nõudmisel.

Nagu ikka, on Riigikogu liikmetel õigus arupärimisteks ja küsimuste esitamiseks. Antud õigus leiab kajastamist §-s 67.

V PEATÜKK. VABARIIGI PRESIDENT

Nii nagu struktuuris, on ka põhiseaduse eelnõu sisus president Riigikogu ja valitsuse vahel.

Käsitletava eelnõu president ei ole riigi võimupüramiidi tipp, nii nagu see oli 1937. aasta põhiseaduse järgi. Käsitletav president on arbiter, tasakaalustaja ning riigi esindaja. Sellisena saab ta toimida vaid riigipeana (§ 69), kes on § 70 kohaselt valitud rahva poolt otsevalimistel. Spetsiifilisi võimufunktsioone teostab president vaid sõjaseisukorras.

President valitakse viieks aastaks, kusjuures ühe ja sama kodaniku jaoks kehtib presidendina tegutsemiseks kahe järjestikuse ametiaja piirang. Ametisse astub president vande andmisega Eesti rahvale Riigikogu ees. Ametisse astumisega lõpevad § 72 kohaselt presidendi volitused kõigis teistes ametites ja ülesannetes. Kohustuslikus korras peatab president oma erakondliku kuuluvuse, et olla segamatult kogu rahva ja terve riigi teenistuses.

Paragrahv 73 näeb Vabariigi Presidendi volituste lõppemiseks ette kolm alust:

- 1) kõige loogilisem ja loomulikum on neist uue Vabariigi Presidendi ametisse astumine;
- 2) volitused lõpevad presidendi ametist tagasiastumisega ja
- 3) presidendi suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega.

Perioodil, mil president ei saa seadusega fikseeritud juhtudel ajutiselt oma ülesandeid täita, asendab teda peaminister. Peaministrina töötab sel ajal § 86 korras määratud minister. Oluline on seejuures tõsiasi, et antud minister on peaministri poolt juba varem määratud; teda ei määrata mitte sel momendil, kui peaminister asub täitma presidendi kohuseid. Reeglina saab peaministri poolt presidendi ülesannete täitmise periood kesta maksimaalselt kuus kuud.

Peaministri poolt presidendi ülesannete täitmise perioodil on põhiseaduslik tasakaal häiritud.

Selle kompenseerimiseks ja Riigikogu seisundi kindlustamiseks tuuakse §-ga 75 sisse üks täiendav piirang ja üks täiendav tasakaal. Piiranguna, mis on loomulikult samuti tasakaalustava iseloomuga, käsitlen ma siinkohal keeldu peaministrile Vabariigi Presidendi ülesannetes kuulutada välja ennetähtaegseid Riigikogu valimisi. Täiendava tasakaaluna sel perioodil toimib aga ülemkohus, kelle nõusolekuta ei saa peaminister presidendi ülesannetes keelduda seaduste väljakuulutamisest.

Vabariigi Presidendi kompetents on §-s 77 välja pakutud ammendava loeteluna, mis ei kuulu laiendavale tõlgendamisele. Ka ei kehti presidendi suhtes reegel, mis oleks analoogne §-s 61 sisalduva normiga Riigikogu suhtes. Paragrahvi 77 punktid 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10 ja 18, s. t. kokku kaheksa punkti, on punktid, mis sätestavad kõrgemate ametnike nimetamist või vormistamist või vastavate ettepanekute tegemist. Punktid 4, 11, 12 ja 13 sisaldavad endas kas tasakaalumehhanisme või seadusandlikku initsiatiivi. Siinkohal juhin tähelepanu, et president ei saa seadusandliku initsiatiiviga pöörduda parlamenti; ta saab vaid teha valitsusele ettepaneku algatada seaduseelnõu. Punktil 1 on spetsiifiline esindusfunktsioon – selle järgi esindab president Eesti Vabariiki suhetes välisriikidega; sarnast esinduskoormust kannavad ka punktid 14, 15 ja 16. Võimufunktsioone kätkeb endas punkt 3, mis rakendub täies mahus tööle vaid

sõjaseisukorras.

Seoses Vabariigi Presidendiga on arutlustes eeldatavasti kõige poleemilisemaks § 78 ja eriti § 105, mis reguleerib dekreedidõigust.

Enne kui sukelduda poleemikasse § 105 vajalikkuse ja otstarbekuse suhtes, analüüsiksin §-s 105 sisalduvaid mehhanisme veidi lähemalt. Paragrahvi 105 lõikes 1 sätestatakse tingimused, millal on presidendi seadusjärguline dekreet üldse võimalik. Neid on kolm:

- 1) edasilükkamatud riiklikud vajadused;
- 2) Riigikogu istungjärkude vaheaeg;
- 3) Riigikogu tegevus on takistatud.

Edasi tuleb analüüsi juures silmas pidada, et dekreet on Riigikogu eel- ja järelkontrolli all.

Eelkontrolli all on see peaministri kaasallkirja kaudu. Peaminister teab, et rumalale dekreedile kaasallkirja andmine lõpeb tema errusaatmisega Riigikogu poolt. Ilma peaministri kaasallkirjata pole dekreet aga normatiivakt. Järelkontroll on § 105 lõikes 2: "Vabariigi President esitab dekreedid Riigikogule kahe nädala jooksul, arvates Riigikogu korralise või erakorralise istungjärgu algusest, kes võtab vastu nende kinnitamise, muutmise või tühistamise seaduse."

Antud kontekstis hakkab tööle ka esimeses lõigus seatud, algul üsna ujuvana tunduv tingimus – edasilükkamatud riiklikud vajadused. Parlament, sedastades edasilükkamatute riiklike vajaduste puudumise, võib tühistada ka muidu igati seadusjärgse ja seaduspärase dekreedid. Seda peab president, eriti aga peaminister arvestama, kui nad kipuvad dekreedid allakirjutamisega liialt hoogu minema.

Vastuargument dekreedile on selge – autoritaarsuse oht. Kontraargument eelmisele on sama selge – riigivõimu perioodiline ebaefektiivsus. Eeltoodud argumendid on rohkem emotsionaalsed. Analüüsigem dekreeti õiguspoliitiliselt ning langetagem seejärel otsustus.

VI PEATÜKK. VABARIIGI VALITSUS

Vabariigi Valitsus, olles riigi valitsemise organ, viib ellu riigi poliitikat, suunates ja koordineerides valitsusasutuste tegevust. Vabariigi Valitsuse pädevuse määrab põhiseadus ja Riigikogu tema poolt vastu võetavate seaduste kaudu. Riigikogu saab laiendada, aga ka ahendada valitsuse kompetentsi kahes suunas. Paragrahvi 81 punkti 10 kohaselt lahendab valitsus muu hulgas küsimusi, mis on antud seadustega valitsuse kompetentsi, s. t. sel viisil laiendatakse valitsuse pädevust võrreldes §-ga 81. Paragrahvi 81 punkt 5 annab valitsusele võimaluse seadusega ettenähtud juhtudel teha ettepanekuid presidendile tema võimkonda kuuluvates küsimustes. Eelöeldu viitab valitsuse aktiivsuse kasvu võimalusele. Valitsusele pannakse, piltlikult öeldes, päitsed pähe § 81 punktiga 5, kus sedastatakse, et valitsus annab seaduse alusel ning täitmiseks määrusi ja korraldusi. Seega – ei mingit väljaspool seadust seisvat

isetegevust! Et see põhimõte ka tegelikkuses tagatud saaks, varustatakse vajalike tasakaalustamis- ja kontrollihoobadega nii õiguskantsler kui ka ülemkohus.

Eelnõus joonistub välja ka valdkond, kus valitsuse pädevus on mõnevõrra suurem kui muudel elualadel. See on eelarve. Paragrahvi 81 punkti 4 järgi valitsus koostab riigieelarve, esitab selle Riigikogule ja korraldab riigieelarve täitmist, esitab eelarve täitmise aruande Riigikogule.

Sellega on antud eelarveküsimustes jäme ots parlamendi kätte. Samas luuakse eelarveküsimuses parlamendile vastukaal, mis sisaldub §-s 99. Viidatud paragrahvi mõte taandub kahele nõudele:

1) igasugused otsuste projektid või seaduste eelnõud, mis tingivad muudatusi riigieelarves, peavad olema varustatud vastavate arvutustega, näidates ära tuluallikad vastavate kulude katteks;

2) taolised projektid ja eelnõud tulevad parlamendis otsustamisele valitsuse nõusolekul.

Paragrahvid 83–85, mis reguleerivad valitsuse ametisse saamist, on suunatud suhteliselt stabiilse valitsuse saavutamisele. Paragrahvi 83 lõige 1 tähendab esimese katsena enamusvalitsuse moodustamist. Kui see ei õnnestu, jätab § 83 lõige 2 võimaluse vähemusvalitsuse moodustamiseks. Paragrahv 84 on aga suunatud sellele, et

1) valitsuse moodustamine toimuks võimalikult aktiivselt ja

2) valitsuse moodustamine ei veniks lõpmatult pikale. Selleks kehtestab § 84 üsna kategoorilise 60 päeva nõude – kui valitsust ei õnnestu moodustada 60 päeva jooksul, arvates selle esmakordsest Riigikogu päevakorda võtmisest, saadetakse Riigikogu laiali.

Valitsuse stabiilsust peaks toetama § 94 lõige 2, mille kohaselt umbusaldust võib samas küsimuses uuesti algatada kolme kuu möödumisel eelmise usaldusküsimuse hääletamisest.

Vabariigi Valitsuse sisemise asjaajamise demokraatlikkuse, nii nagu demokraatia tagamise seisukohalt üldse, on oluline viidata teiste hulgas kahele normile.

Paragrahvi 91 lõike 2 kohaselt teeb valitsus otsuseid asjaomase ministri ettepanekul, kes arusaadavalt ka vastutab oma ettepaneku eest. Eelõeldu peaks ühelt poolt vältima valitsuse tegevuses meelevaldsust ja teiselt poolt tagama valitsuse otsuste täidetavuse. Samu eesmärke teenib märksa jõulisemas väljenduses § 91 lõikes 3 sisalduv konsignatsiooni põhimõte:

"Vabariigi Valitsuse määrused kehtivad, kui nad kannavad peaministri, asjaomase ministri ja riigisekretäri allkirja."

Läbilõikena kõigi käsitletud institutsioonide suhtes on fikseeritud vastutusele võtmise reegel.

Riigikogu liikmeid, Vabariigi Presidenti, peaministrit ja ministrit saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul kahe kolmandiku Riigikogu koosseisu nõusolekul. Kui märgitud isikute suhtes jõustub süüdimõistev kohtuotsus, loetakse märgitud ametiisikute volitused samast päevast lõppenuks. Seega ei asetata Riigikogu liikmeid, valitsuse liikmeid ja ka presidenti kodanikuna teistest kodanikest kõrgemale ega vabastata neid ei osaliselt ega täielikult

kriminaalvastutusest. Mõnevõrra suurema kaitsemehhanismi pakub vaid asja arutamine õiguskantsleri algatusel Riigikogus. Olgu kohe lisatud, et sama mehhanism kehtib ka õiguskantsleri enda suhtes. Erinevus seisneb vaid selles, et § 137 kohaselt teeb ettepaneku õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmiseks Vabariigi President.

VII PEATÜKK. SEADUSANDLUS

Paragrahv 96 fikseerib endastmõistetava printsiibi, mis on aluseks õigusriigile. Kui põhimõte, et Eesti Vabariigi seadusi antakse kooskõlas põhiseadusega, on oma vaimult läbinud nii preambula kui ka üldsätted, on kirjasõnas tema koht just nimelt seadusandluse all. Kriipsutaksin alla, et §-st 96 hakkab näiteks kõige otsesemal kujul hargnema õiguskantsleri ja ülemkohtu tegevus Riigikogu tasakaalustamisel. Peab olema tagatud ju seegi, et ka Riigikogu ei läheks kas vea tõttu või ka teadlikult põhiseaduse vastu.

Seadusandluse peatükk on meie arvates vajalik põhiseaduse iseseisva struktuuriüksusena.

1. Ta on integreeriv peatükk Riigikogule, presidendile ja valitsusele.
2. Ta sisaldab endas mitmeid põhiseaduslikke tasakaalumehhanisme, mis toimivad ainult seadusandluse kaudu.
3. Seadusandlik tegevus ei ole ühemõõtmeline protsess, mis taandub ainult seaduse vastuvõtmisele ja oleks seeläbi käsitletav Riigikogu peatükis. Ta hõlmab lisaks vastuvõtmisele seaduste algatamist ja väljakuulutamist. Detailsemad aspektid, mis seadusandlikku protsessi iseloomustavad, ei ole lihtsalt põhiseaduse reguleerimise objektiks.
4. Seadusandluse peatükis asuvate normide laialipaigutamine mööda põhiseaduse teisi struktuuriüksusi oleks normtehniliselt küllaltki keeruline ning muudaks seaduse raskemini loetavaks ja mõistetavaks.
5. Seadusandluse peatükis asetseb rahvahääletuse institutsioon.
6. Ja lõpuks, ka 1937. aasta põhiseaduse traditsioon initsieerib meid põhiseaduse ülesehitusse esitataval kujul suhtuma.

Paragrahv 97 sätestab subjektide ringi, kes omavad seadusandlikku initsiatiivi:

- 1) üks kuuendik Riigikogu koosseisust;
- 2) ühiselt vähemalt kaks Riigikogu alatist komisjoni;
- 3) president põhiseaduse muudatuste küsimuses (§ 157);
- 4) valitsus.

Presidendi seadusandlik initsiatiiv on vahendatud – tal on õigus pöörduda esildisega valitsuse poole seaduse algatamiseks.

Paragrahv 98 on kutsunud seisma seadusandluse stabiilsuse eest valdkonnas, mis võib piirata kodanike põhiõigusi ja vabadusi. Nimelt, riigi kaitsejõudude ja kodanike kohustusi riigikaitse

alal puudutavate seaduste algatamise õigus kuulub üksnes Riigikogu koosseisu enamusele või Vabariigi Valitsusele.

Seadusandluse peatükis on oma koha leidnud kaks võib-olla olulisimat tasakaalumehhanismi. Nende tasakaalude analüüsimisel on oluline märkida, et president ei oma võimalust parlamendi laialisaatmiseks mitte oma hinnangulise otsuse kaudu, president ainult fikseerib parlamendi laialimineku põhiseaduses ammendavalt sätestatud asjaolude saabumisel.

Käsitletavad tasakaalud ja vastavate mehhanismide rakendamise tingimused sisalduvad §-des 102 ja 104. Teatavasti on § 101 kohaselt Riigikogul õigus panna seaduseelnõu rahvahääletusele. Paragrahvi 102 järgi omab rahvahääletuse tulemus absoluutset iseloomu: positiivse tulemuse korral kuulutab president seaduse välja vastuvaidlematult ja viivitamatult. Negatiivse tulemuse korral on Riigikogu volitused lõppenud ja sama vastuvaidlematult kuulutab president välja Riigikogu uued valimised. Seega, rahvahääletusega naljatada pole põhjust.

Paragrahv 104 sisaldab teistsugust mehhanismi. Vabariigi President võib kas ise või valitsuse ettepanekul jätta Riigikogus vastu võetud seaduse välja kuulutamata ja anda Riigikogule tagasi. Selleks et Riigikogu saaks jääda oma otsuse juurde, peab ta suutma seaduse teistkordselt vastu võtta oma koosseisu kahe kolmandiku häälteenamusega. Vaid sel juhul on president kohustatud seaduse välja kuulutama. Kui kahte kolmandikku hääli kokku ei tule, jääb antud seadusel ilmavalgus lihtsalt nägemata.

VIII PEATÜKK. VÄLISLEPINGUD

Mitmel juhtumil on välislepingud käesolevas ettekandes juba olnud käsitlemisel. Välislepingud iseseisva struktuuriüksusena on käesolevas eelnõus analoogsetel põhjustel nagu seadusandluski. Välislepingud on ka peatükis, kus kujukalt avaldub rahvusvahelise õiguse vahekord rahvusliku õigusega. Täiendavalt varem käsitletule märgiksin siinkohal vaid kahte momenti.

1. Paragrahvi 107 kohaselt kuulub väljatöötamisele spetsiaalne seadus, mis peab määrama Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega.

2. Paragrahv 108 sätestab ammendava loeteluna presidendi või valitsuse ettepanekul ratifitseeritavate ja denonsseeritavate välislepingute loetelu, mis:

- 1) muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on vaja muuta seadusi;
- 3) millega EV ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega EV võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

IX PEATÜKK. RAHANDUS JA RIIGIEELARVE

Käsitletavas peatükis on kolm sõlmküsimumst, mille tähtsust, vaatamata nende näilisele lihtsusele, ei saa kuidagi alahinnata.

1. Määratakse kindlaks lai küsimustering, mida saab reguleerida ainult seadusega. Sellisteks on §-d 111, 112, 113, 114, 115, 116.

2. Paragrahvis 113 sätestatakse, et Eesti Pank tegutseb seaduse alusel, andes aru Riigikogule. Õeldu kinnitab põhiseaduslikus keeles, et Eesti Pangal pole vähimatki alluvusvahekorda valitsusega.

Paragrahv 111 annab raha emissiooni ainuõiguse Eesti Pangale.

3. Kehtestatakse tähtajad, millal valitsus peab esitama eelarve (15. oktoober) ja millal parlament peab eelarve kinnitama enne eelarveaasta algust.

Kui Riigikogu ei suuda eelarvet vastu võtta 1. aprilliks, läheb Riigikogu laiali. Selline on riigieelarve tähtsus riigi elus.

X PEATÜKK. RIIGIKAITSE

Riigikaitse peatükk ei saa konstitueerida meil faktiliselt olemas olevaid suhteid, kuna mõistlikul tasemel meil nad praegu lihtsalt puuduvad. Seetõttu on riigikaitse peatüki kirjutamisel lähtutud kolmesugusest materjalist:

- 1) Eesti Vabariigi aegne praktika riigikaitseküsimumste reguleerimisel;
- 2) praegu arutluste ja vaidluste staadiumis olevad ettevalmistatud kontseptsioonid;
- 3) riigi ehitamise juriidiline loogika.

Paragrahv 119 annab viitelise aluse riigikaitsest osavõtmisele. Riigikaitse on teatavasti kodanike kohustus, mis ei laiene mittekodanikele. Riigikaitstes osalemise põhivormiks on teenistus kaitsejõududes. Teine vorm on tööteenistus, kus teenivad kodanikud, kes peaksid teenima kaitsejõududes, kuid kes keelduvad seal teenimisest usulistel või kõlbelistel põhjustel. Erilist tähelepanu pöörab riigikaitse peatükk kodanike põhiõigustele ja vabadustele. Et sõjaväeteenistus piirab kodaniku õigusi ja vabadusi, on fakt. Hoopis tähtsam on tagada, et õiguste ja vabaduste kitsendamine ei ületaks lubatavuse piire. Sel eesmärgil peetakse vajalikuks näidata põhiseaduses need õigused ja vabadused, mida ei saa piirata.

Paragrahvid 120 ja 121 on rakendusliku kallakuga. Rõhutada võiks vast seda, et kaitseõukogu ei ole võimuvolitustega juhtimisorgan, vaid on nõuandev organ presidendi juures. Oluline on märkida ka § 122, mis paneb n.-õ. paika riigikaitse edasise õigusliku reguleerimise, nähes ette rahuaja riigikaitse seaduse ja sõjaaja riigikaitse seaduse väljatöötamise.

Paragrahvid 123–126 on suunatud korraldama riigi elu ekstreemsetes olukordades – sõjaseisukorras ja erakorralises seisukorras. Mõlemad seisukorrad kuulutab presidendi ettepanekul välja Riigikogu, kui see on võimalik. Sõjaseisukorraga seoses annab § 123 lõige 2

presidendile suuremad volitused kui § 124 lõige 2 erakorralise seisukorra puhul.

Erakorralise seisukorra maksimaalne pikkus on kolm kuud. Kui president on kuulutanud erakorralise seisukorra välja Riigikogu istungjärkude vahelisel ajal, kutsub ta viivitamatult kokku Riigikogu ja esitab erakorralise seisukorra väljakuulutamise otsuse talle kinnitamiseks. Ka erakorralise või sõjaseisukorra aegu toimub põhiõiguste ja vabaduste faktiline ahendamine. Et need piirangud jällegi lubatavuse piire ei ületaks, piirab põhiseadus ise õiguste ja vabaduste piiramise võimalikkust §-s 125.

Paragrahv 126 on suunatud riigivõimu ja omavalitsuse stabiilsuse tagamisele sõja- ja erakorralises seisukorras. Nähakse ette, et presidendi, Riigikogu ja kohaliku omavalitsuse esindusorganite volitused pikenevad, kui nad lõpeksid erakorralise või sõjaseisukorra ajal või kolme kuu jooksul, arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõpetamisest.

XI PEATÜKK. RIIGIKONTROLL

Käsitlev peatükk on traditsiooniline. Riigikontrolli funktsiooniks on riiklikes ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides majandustegevuse, riigi rahaliste vahendite ja materiaalsete väärtuste kasutamise ja säilitamise kontrollimine.

Riigikontrolöri nimetab ametisse presidendi ettepanekul Riigikogu. Riigikogu poolt nimetatuna on riigikontrolör aruandekohustuslik Riigikogu ees. Riigikontrolöri kriminaalvastutusele võtmine on analoogne teiste kõrgemate ametiisikute vastutusele võtmisega.

XII PEATÜKK. ÕIGUSKANTSLER

Eelnõu õiguskantsler ei ole loodud presidendi juurde, nagu seda nägi ette 1937. aasta põhiseaduse § 47. Ta nimetatakse ametisse Riigikogu poolt, kellele ta esitab kord aastas ka aruande.

Õiguskantsleri pädevus ja tegevuse põhisisu on kirjas §-s 134. Selle paragrahvi kohaselt sekkub õiguskantsler, kui riigivõimu- ja valitsemisorgan või ametiisik on andnud välja seadusvastase õigustloova akti. Õiguskantsleri kohustus on teha taolisel juhtumil õigusakti välja andnud organile ettepanek vaidlustatava akti kooskõlla viimiseks seadustega. Kui organ, kelle poole õiguskantsler pöördus, ettenähtud ajal – 20 päeva jooksul – ei lahenda probleemi kooskõlas seadusega, teeb õiguskantsler ülemkohtule esildise vaidlustatava akti kehtetuks tunnistamiseks. Niisiis, õiguskantsler ja seejärel ülemkohus osutuvad institutsioonideks, kes tasakaalustavad riigiorganite tegevuse normatiivaktide väljaandmisel. Ka sellised tasakaalud on vajalikud, et õigusriik saaks sündida mitte ainult sõnades, vaid ka tegudes.

XIII PEATÜKK. KOHUS

Kohus peab kujunema kolmandaks, sõltumatuks, seadustest juhinduvaks võimuks, kes kõrvuti talle omase õiguspõhise funktsiooni täitmise etendab ka tasakaalustaja rolli seadusandliku ja täitekorraldava võimu suhtes. Kohus peab vabanema oma repressiivorgani kuulsusest ning muutuma seaduskuuleka kodaniku kaitse organiks. On otse loomulik, et eelõeldu sisaldab endas ka inimõiguste kohtuliku kaitse.

Kohtureformi käivitavad kaks seaduseelnõu on ülemnõukogule juba menetlusse antud. Käesolev põhiseaduse eelnõu lähtub kontseptsioonist, mis töötati välja ülalnimetatud eelnõude ettevalmistamisel.

Eesti kohtusüsteem planeeritakse kolmeastmelisena:

- 1) maa- ja linnakohtud ning halduskohtud;
- 2) ringkonnakohtud;
- 3) ülemkohus.

Erakorraliste kohtute moodustamine on keelatud. Õeldu on eriti aktuaalne pärast aega, mil erakorralised kohtud olid seadusetuse ja ülekohtu vahetud realiseerijad.

Kohtureform toob endaga kaasa ka prokuratuuri reformi. Prokuratuur lakkab olemast iseseisev võim. Prokurörid saavad § 143 järgi olema kohtute juures, kus esindavad riiklikku süüdistust. Prokurörile jääb kaks järelevalvefunktsiooni – kohtueelse uurimise ja kohtuotsuste täitmise üle. Paragrahv 144 sisaldab endas mehhanismi, millega kohus saab mõjustada seadusandlust ja seeläbi tasakaalustada parlamenti. Paragrahv 144 annab kohtule võimaluse sekkuda seadusandlusesse kolmel juhul ja viisil.

1. Kohus jätab konkreetse kohtuasja lahendamisel kohaldamata mis tahes seaduse või muu normatiivakti, kui see on vastuolus põhiseadusega.
2. Konkreetse kohtuasja läbivaatamisel võib ülemkohus § 144 lõikes 3 märgitud asjaoludel teha Riigikogule esildise seaduse muutmiseks või mis veelgi karmim – tunnistab ise seaduse kehtetuks.
3. Ülemkohus võib õiguskantsleri ettepanekul tunnistada seadusi kehtetuks.

Kohtunikud nimetatakse ametisse eluks ajaks, kohtuniku tööd saavad nad teha kuuekümne viienda eluaasta täitumiseni. Kohtunikule esitatavad nõuded on kõrgemad teistele kodanikele esitatavatest nõuetest, mida peavad tasakaalustama kohtunikule pakutavad sotsiaalsed garantiid.

XIV PEATÜKK. KOHALIKUD OMAVALITSUSED

Lähtutakse omavalitsuste seadustega reglementeeritud iseseisvusest. Omavalitsuste pädevust ei tohi riigiorganid ega ametiisikud piirata, välja arvatud seadusega ettenähtud juhtudel.

Omavalitsus projekteeritakse ühetasandilisena. Kohaliku omavalitsuse üksusteks on vallad, alevid ja linnad. Maakonnad puuduvad sellest loendist.

Paragrahv 149, lähtudes Eestis kujunenud demograafilisest olukorrast, ei seosta üksüheselt omavalitsuse esinduskogude valimisi kodakondsusega. Praeguses tekstis jäävad antud küsimuses otsad lahti, pakkudes võimalusi mitmesugusteks lahendusvariantideks.

Paragrahv 155 sisaldab normi, millel on piisavalt nii poolt- kui ka vastuargumente: "Seadusega ettenähtud juhtudel ja korras on Vabariigi Presidendil Vabariigi Valitsuse ettepanekul õigus peatada kohalike omavalitsusorganite tegevus või tunnistada nende tegevus lõppenuks."

Kommentaariid vast antud normi saatuse otsustamisel eriti ei aita. Mõelgem sügavalt ja otsustagem!

XV PEATÜKK. PÕHISEADUSE MUUTMINE

Käsitleva peatüki normidest on korduvalt juba juttu olnud. Seetõttu piirdun täiendavalt vaid ühe metodoloogilist laadi mõttekäiguga.

Riigi põhikorra määrab põhiseadus. Põhikord on peaaegu niisama hea või halb, kui hea või halb on põhiseadus. Põhikorra kvaliteedi üheks näitajaks on tema stabiilsus. Põhikorra stabiilsuse saab tagada vaid põhiseaduse stabiilsus. Seetõttu ongi XV peatükk, kehtestades üsna "karmid reeglid" põhiseaduse muutmiseks, suunatud põhiseaduse stabiilsuse tagamisele.

XV peatüki kaudu kaitseb põhiseadus iseennast ja koos sellega demokraatiat tervikuna. Aitäh kuulamast!

Juhataja

Aitäh, härra Jüri Raidla! 20 minutit vaheaega. Pärast vaheaega on võimalik esitada härra Jüri Raidlale küsimusi. Istung jätkub kell 12.50.

Vaheaeg

Juhataja

Vaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele! Kohaloleku kontroll. Kohal on 31 assamblee liiget. Jätkame küsimuste esitamisega Jüri Raidlale. Tuletan kolleegidele meelde – selleks et esitada küsimust, tuleb teil vajutada teie ees oleval puldil klahvile "sõna". Küsimus esitage siis, kui puldi pisikesele ekraanile ilmub sõna "mikrofon". Esimene küsimuse esitaja on härra Lauri Vahtre.

L. Vahtre

Austatud härra Raidla! Mul on küsimus III peatüki ühe paragrahvi kohta. Te viitasite ajateenijate hääletamisõiguse peatamisele 1937. aasta põhiseaduses. Mulle jäi sellest väheks. Palun, kas te võiksite põhjendada, miks teie praegu iseseisva Eesti uues põhiseaduses peate ajateenijate kaasahääletamist ebasoovitavaks?

J. Raidla

Ma tõepoolest viitasin 1937. aasta põhiseadusele, kus on täpselt analoogne norm leidnud

fikseerimist. See on ilmselt põhimõttelise poliitilise valiku küsimus, kas rahvas, teostades oma võimu hääleõiguslike kodanike kaudu, teostab seda ka nende hääleõiguslike kodanike kaudu, kes on sõjaväe ajateenistuses. Kui välistada nende kodanike osavõtt hääletamisest, siis sellega vähendatakse sõjaväe osa poliitikas osalemisel. Kui eeldatakse, et nad hääletavad kaasa, siis kahtlemata sõjaväe osa poliitikas osalemisel tõuseb. Seda on praegu aktsepteeritud 1937. aasta normina sellepärast, et ilmselt võivad ka näiteks valimisplatvormides esineda seisukohad, kus tehakse ettepanekuid põhiõiguste või vabaduste teatavas osas seaduslikuks piiramiseks, mis ei tarvitse kokku langeda meie ühiskonna kui terviku huvidega, küll aga on võib-olla kokkulangev armee huvidega. Sel juhul võib ka antud küsimuses teatud situatsioonis antavate häälte hulk osutada kaalukeeleks.

Juhataja

Aitäh! Hallaste, palun, teie küsimus!

I. Hallaste

Austatud juhataja ja lugupeetud härra minister! Mul on küsimus VII peatüki "Seadusandlus" kohta. Selle §-d 98 ja 99 teevad Riigikogu osa seadusandluses nulliks. Ma väidan, et kõik seaduseelnõud toovad endaga kaasa kulude suurenemise või kulude ümberjaotamise ja praeguse eelnõu järgi mitte ainult valitsuse nõusolekul. Mis on autorite kaalutus Riigikogu muutmisel nukuparlamendiks? Aitäh!

J. Raidla

Kindlasti ei ole mitte mingeid kaalutlusi parlamendi muutmiseks nukuparlamendiks. Küll aga võib antud normi kategoorilisust vähendada nõusoleku asemel näiteks valitsuse seisukoha ärakuulamiseks. Mida me peame silmas? Tänu valitsusstruktuuride tööle on andmed riigieelarve faktilise seisundi kohta märksa suuremas ja laiemas ulatuses valitsuse kui parlamendi kasutada, seetõttu on suurem ka informatsiooni hulk, mida valitsus saab kasutada. Sellest on lähtunud, et eelarve muutmist, tema kulude ja tulude struktuuri muutmist käsitletavad eelnõud oleksid n.-ö. valitsuse pilgu all, et ei tekiks otsustusi, mida oleks võimatu täita, sest parlament muutub nukuparlamendiks pärast seda, kui ta võtab vastu mittetäidetavaid seadusi.

K. Koha

Austatud juhatus! Lugupeetud ettekandja! Ma paluksin täpsemalt selgitada § 40 sisu, mis puudutab omandi õiguslikku kaitset, ja juhiks tähelepanu sellele, mis mind huvitab. Kas see konstitutsiooniline säte on piisav selleks, et kaitsta omanikku ja omandiõigust? Ja palun selgitage erikonfiskeerimise mõistet! Aitäh!

J. Raidla

Erikonfiskeerimine on vara äravõtmine seoses kuriteoga. Kas see norm on piisav? Kahtlemata on see ebapiisav, nii nagu on paljud põhiseaduslikud normid. Selleks et nad suudaksid praktikas

täies mahus realiseeruda, eeldavad nad täiendavate seaduste vastuvõtmist, ka olemasolevate seaduste muutmist, nii ka § 40. See sätestab praegu omandisuhete suhtes selle miinimumi, mis on vajalik kogu omandisuhete reguleeriva seadusandluse väljatöötamiseks selleks, et oleksid säilitatud §-s 40 fikseeritud printsiibid, näiteks omandi pärimise kindlustamine riigi poolt. Sellesama lõigu järgmine lause on, et selle sisu ja piirid määrab seadus, s. t. põhiseadus määrab ette, et omandi pärimine peab olema kindlustatud. Selle kindlustamise viisi konkreetsel juhul reguleerib juba seadus ise.

S. Sovetnikov

Lugupeetud presiidiumi liikmed! Lugupeetud härra Raidla! Mul on tegelikult kolm küsimust. Esimene. III peatüki §-s 52 on kirjutatud, et rahvas teostab riigivõimu. Kas ei saa kirjutada nii, et Riigikogu ja kohaliku omavalitsuste esinduste valimistega (juurde kirjutatud – ja kohaliku omavalitsuste esinduste), mitte ainult Riigikogu? See on esimene küsimus.

Ja teine küsimus, V peatüki "Vabariigi President" § 70 kohta. Kuidas te arvate, võib-olla kirjutame, et "presidendi tervisliku seisundi kohta", ja võib-olla piirame vanust, näiteks 70 või 75 aastat?

Ja kolmas küsimus, see on XIV peatüki § 149 kohta. Ma ei saa aru, kas mittekodanikel on ikka õigus osaleda omavalitsuste esinduskogude valimistel või ei ole. Ma mõtlen, et meie põhiseadus peab ikka andma põhisuuna. Kuidas teie arvate? Aitäh!

J. Raidla

On üsna otstarbekas, kui seadus mõningates küsimustes annab alternatiivsed suunad ja jätab parlamendile otsustuse langetamiseks rohkem lahtised käed. Praegune kohalike omavalitsuste peatükk ühe sellise võimaluse pakub. Lähtutakse sellest, et me ei tea täpselt ette meie tulevast – kuidas ütelda? – sotsiaalset struktuuri. Parameetri järgi jaguneme kodanikeks ja mittekodanikeks, seetõttu nähakse ette ka alternatiivne võimalus.

Sellest, et §-s 52 fikseerida täiendavalt: "Rahvas teostab riigivõimu kohaliku omavalitsuse kaudu." Ma ettekandes peatusin sellel aspektil ja meiepoolne taotlus on see, et kohalik omavalitsus oleks omavalitsus ja kodanik või elanik või isik üldse mitte ei teosta riigivõimu kohaliku omavalitsuse esinduskogu valimisega, sest kohalik omavalitsus ei ole riigiorgan, ka tema esinduskogu mitte, vaid teostab just nimelt omavalitsust antud omavalitsuslikul territooriumil. See on selle asja põhimõte! See on ka põhjus, miks me §-s 52 ei fikseerinud seda, kuigi analoogia 1937. aasta põhiseadusega justkui nõudnuks seda normi fikseerimist §-s 52. Me nimelt soovime kindlustada omavalitsusele seaduse piires maksimaalset autonoomiat.

Presidendi vanus ja tervis. Vanuse ülemmäära me tõesti ei pidanud vajalikuks siia sisse kirjutada. Me eeldame seda, et rahva tarkus on suur ja suurem ka seaduste tarkusest ning valimiskampanias suudab rahvas otsustada ka selle üle, kas president nii valimiskampania

alguses kui ka ametiperioodi lõpus on oma vanuselise seisundi tõttu eeldatavasti võimeline täitma presidendi kohuseid või mitte. Tervist on arvestatud. Tervise puhul on ette nähtud spetsiaalsed paragrahvid. Kui president ei saa ajutiselt täita oma ametikohuseid, siis kolme kuu vältel teeb seda peaminister ja kui kolme kuu vältel see seisund, mille tõttu president ülesandeid täita ei saa, ei möödu, toimuvad uue presidendi valimised kolme kuu jooksul.

Juhataja

Aitäh! Härra Sovetnikov, kas osa teie küsimustest jäi vastamata?

J. Raidla

Ma ütlesin, see alternatiivne võimalus on praegu projektis olemas.

Juhataja

Täna veel kord! Härra Järlik, palun!

R. Järlik

Austatud härra juhataja! Austatud härra ettekandja! Millistest kaalutlustest lähtusid eelnõu koostajad, kui nad §-s ... nägid Riigikogu 99-liikmelisena ja kui suures ulatuses te arvate võimalikuks seda suurust muuta, et säiliks optimum, millest te olete lähtunud?

Ja teine küsimus. Paragrahvis 123 on öeldud: "Eesti kaitseväge kasutamine Eesti Vabariigi rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks." Kas see ei peaks olema sätestatud täpsemalt? Tähendab, kas ei peaks põhiseaduses kõigepealt olema, et Eesti Vabariik oma kaitsejõududega üldse võtab endale selliseid rahvusvahelisi kohustusi? Aitäh!

J. Raidla

Riigikogu suuruse väljapakkumisel lähtuti esiteks kogemuslikust momendist ja teiseks peeti silmas professor Taagepera poolt avaldatud arvamusi Riigikogu kui parlamendi suuruse, proportsioonide, kodanikkonna kohta.

Kaitseväge kasutamine rahvusvaheliste kohustuste järgi. Mõistagi on olemas võimalus kirjutada põhiseadusesse sisse ka norm, mille kohaselt rahvusvahelisi kohustusi meie vabariigi kaitseväge ei täida, kuid me pidasime silmas, et me oleme ÜRO liige, meil võivad liikmeks olekust tekkida kohustused teatavas ulatuses sellise otsustuse langetamiseks. Et see otsustus oleks aga pädev, siis seetõttu on ka selle otsuse langetamiseks programmeeritud mehhanism siia teksti praegu sellisel kujul, nagu ta on. Me leidsime, et me ei peaks seda võimalust välistama, kuivõrd me oleme deklareerinud tagasipöördumist ÜRO-sse, me oleme seda juba teinud. Me oleme deklareerinud oma tagasipöördumist Euroopasse, mis ilmselt on õiguste kõrval seotud ka väga mitmete kohustustega, mille hulka võib langeda ka eelmärgitud kohustus. See oli motivatsioon.

Juhataja

Härra Tamme, palun!

R. Tamme

Härra juhataja! Lugupeetud ettekandja! Eelnõus on kasutusel terminid "kaitsejõud" ja "kaitsevägi". Võib järeldada, et kaitseväge mõistetakse kaitsejõu ühe osana. Paragrahvi 55 punktis 2 on sätestatud, et kaitseväes olevad ajateenijad ei võta osa hääletamisest. Küsimus: kas sama kehtib kõigi kaitseväes teenivate isikute kohta? See ei ole otsusest välja loetav.

Ja edasi: § 61 punkt 6 sätestab, et Kaitsejõudude Peastaabi ülem nimetatakse ametisse Riigikogu poolt presidendi esildise alusel. Paragrahv 77 sätestab, et president teeb Riigikogule ettepaneku kaitseväge juhataja nimetamise kohta. Kas on jutt ühest ametiisikust, peastaabi ülemast või kaitsejõudude juhatajast, või mõlemast?

J. Raidla

Esimese küsimuse vastus tuleneb olemasoleva teksti tõlgendamisest: hääleõigust ei oma, s. t. hääletamisest ei võta osa need, kes on kaitseväes ajateenistuses. Järelikult see on ka üheselt tõlgendatav.

Nüüd, mis puudutab teist küsimust. Nendes ametinimetustes on vaja ka Põhiseaduslikus Assamblees kokku leppida, kumba kasutada. Kahte ametimeest me siiski silmas ei pea.

P. Lutt

Lugupeetud juhataja! Härra Raidla! Alustame §-st 1, kus on öeldud, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik. Samas, §-s 123 on selgelt öeldud, et Riigikogu kuulutab välja Vabariigi Presidendi ettepanekul sõja. Sõja väljakuulutamise on ju ründamine. Kas need kaks asja kuuluvad omavahel kokku?

J. Raidla

Kuuluvad kokku tõepoolest. Ma tahaksin viidata sellele, et sõja väljakuulutamine ei tähenda üldse, et me peaksime obligatoorselt kellelegi kallale minema. Sõda kuulutatakse välja ka siis, kui keegi on meile kallale tulnud.

V. Korrovits

Härra minister, mul on teile kaks küsimust. Esiteks, mis kaalutlustel on eelnõus ette nähtud võrdlemisi tugev presidendivõim parlamendi arvel? Teatavasti on parlamentaarne riigivõim stabiilsem ja ka demokraatia kooliks, nagu te ka ise rääkisite 20. septembri istungil.

Teine küsimus. Millega on seletatav eelnõu autorite tagasihoidlikkus riigipiiri küsimuses? Oma ettekandes te rääkisite täna Tartu rahu piiridest, eelnõu tekstis seda kirjas ei ole. See peaks olema §-s 5. Tänan!

J. Raidla

Kõigepealt tugevast presidendist ja presidentlusest parlamendi arvel. Meie eesmärk on olnud programmeerida siia sisse mõõdukas presidendivõim ja mõõdukas parlamentarism, nende süntees. Me arvame, et meil see enam-vähem ka õnnestus, sest nagu te võite ka mitmest eelnõu sättest veenduda, presidendil parlamendi suhtes subjektiivsed volitused ju praktiliselt puuduvad.

Hinnangulise otsuse langetamise võimalus on presidendil seaduste väljakuulutamise otsustamisel. Mis puudutab ülejäänud kolme koosseisu, mil parlament võib laiali minna, siis läheb ta laiali mitte presidendi otsusega, vaid põhiseaduses ette nähtud koosseisu saabumise puhul.

Edasi, väga mitmed institutsioonid, mis presidentliku vabariigi puhul oleksid presidendi ainupädevuses, on praegu toodud just parlamendi pädevusse, ka kõrgemate ametiisikute nimetamine.

Kolmandaks, kui te viitate presidendi peatükis olevale 18-punktilisele loetelule presidendi funktsioonide kohta, siis tavaliselt on loetelu suurus pöördvõrdeline funktsioonide mahuga. See on ka siin näha: mida detailsem on loetelu, seda piiritletum on ka funktsioonide maht.

Riigipiiri küsimus tuleb võtta tõlgendamisel siiski tekstist välja. Miks mitte otsene viide Tartu rahule? Siis oleks otsene viide hoopis korrektsem riigipiiri seisuga 16. juuni 1940, sest Eesti riigi piire fikseeriti ka teiste lepingutega peale Tartu rahu, näiteks Lätiga.

P. Kask

Lugupeetud härra Raidla! Paragrahv 85 ütleb, et president vabastab Vabariigi Valitsuse ametist, ja § 93 ütleb, et Riigikogu võib avaldada valitsusele umbusaldust. Mul on nüüd küsimus: kas kuskil põhiseaduses on sätteid, mis nõuavad presidendilt, et ta peab valitsuse tagandama, ametist vabastama, kui umbusaldust on avaldatud, ja selliseid sätteid, mis ütlevad, et ta ei tohi seda teha? Ja teine küsimus, praktiliselt seesama küsimus parlamendi laialisaatmise õiguse kohta. On küll sätestatud, et ta kuulutab välja erakorralised valimised, aga kus on konkreetselt sätestatud, et ta ei või seda suvaliselt teha? Tänan!

J. Raidla

Esimesele küsimusele on tõepoolest vastus teksti järgi üsna täpselt olemas, nimelt valitsusele umbusalduse avaldamise korral puudub presidendil võimalus ja õigus parlament laiali saata. See otsus on presidendile absoluutselt siduv, tal ei ole seaduse teksti järgi muud käitumise varianti. Teine küsimus, mis haakub esimese küsimusega. Nimelt on mindud seda teed, nagu ka ettekandes ütlesin, et parlamendi laialimine ei ole seotud mitte presidendi hinnangulise otsusega, vaid põhiseaduses fikseeritud tunnuste koosseisu saabumisega. Ka seaduste väljakuulutamata jätmisest edasihargnevat mehhanismi ei ole välja arendatud sinnamaale, et presidendil oleks võimalus sel põhjusel parlament laiali saata. Küll aga on parlamendil võimalus sama seadus kvalifitseeritud häälteenamusega vastu võtta ja sellega protsess lõpeb.

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud härra Raidla! Minu küsimus on V peatüki § 70 kohta. Nimelt, siin on öeldud, et Vabariigi President valitakse hääleõiguslike kodanike poolt, ja sama paragrahvi lõikes 2 on, et Vabariigi Presidendiks võib valida Eesti Vabariigi kodaniku. Ma

tahaksin küsida, kuidas siin on mõeldud. Kas see, et Vabariigi Presidendiks valitakse Eesti Vabariigi kodanik, mis ühes kohas on välja kirjutatud, aga lõikes 1 on jäänud välja kirjutamata, tähendab seda, et valimistes võivad osaleda ka mitte Eesti Vabariigi kodanikud? Ja muide, see on ka mõnel pool mujal. Aitäh!

J. Raidla

See oleks täielikult välistatud ainuüksi viitega §-le 51 – kõrgeim riigivõimu kandja Eestis on rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu. Hääleõiguslikud kodanikud Eesti Vabariigis on ainult Eesti Vabariigi kodanikud. Hääleõigust ei oma kodakondsuseta ja teiste riikide kodanikud. Vabariigi Presidendi puhul, jah, on võimalik formuleerida ka nii, et valitakse presidendiks kodanik, see on rohkem stiili küsimus, tähendab Eesti Vabariigi kodanik.

V. Niitsoo

Härra juhataja! Lugupeetud härra minister! Mul on kaks küsimust. Esimene puudutab § 41 lõiget 2, õigemini selle lõppu, kust ma loen välja, et põhiseaduse eelnõu autorid peavad võimalikuks sunnitöö kasutamist kriminaalkaristuste puhul.

Ja teine küsimus puudutab § 47, kus on juttu omavalitsuses kasutatavast töökeelest seal, kus omavalitsuse enamusrahvuseks on mittepõlisrahvus. Ma ei näe, et siin oleks millegagi tagatud riigikeele kasutamine omavalitsuse asutustes. Palun selgitage seda! Aitäh!

J. Raidla

Paragrahv 47 näeb ette mitteriigikeele kasutamist ainult siseses asjaajamises. See on kooskõlas ka keeleseaduse normidega.

Paragrahv 41 – paljuski on küsimus selles, millist teed läheb meie kriminaalseadusandlus. Ma arvan, et sunnitöö sinna sisse ei lähe. Kui aga seadus näeb ette süüdimõistva kohtuotsuse alusel isiku saatmist teatavatel tingimustel teatavatele töödele, siis vist ei ole see tõlgendatav inimõigustevastase normina. Vähemalt autorite arvates mitte.

E. Tupp

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud härra minister! Minu küsimus on rohkem üldpoliitiline, puudutab eelmise istungi päevakorras olnud küsimusi. Te sõnasite vastamise käigus, et rahva tarkus on suur. Seda on riskantne vaidlustada. Mina isiklikult pean põhiseaduse rahvahääletusele panekut formaalseks: rahvas ütleb ainult ei või jaa. Võib-olla peaks pärast 4. oktoobrit avalikustama põhiseaduse alusvariandi ja võimaldama kas või ajakirjanduses rubriigi sisseviimist, kus oleks võimalus avaldada arvamust. Võib-olla see mõjutaks meie Põhiseadusliku Assamblee väljundit. Kuidas teie suhtute sellisesse esitusse? Tänan!

J. Raidla

Sellega ma olen omalt poolt väga päri ja tahaksin seda igati toetada. Sellest oli ka juttu ettekande esimese osa järgses küsimustele vastamises, et informatsioon assamblee poolt aluseks võetava

projekti kohta oleks rahvale kättesaadav ja mida varem, seda parem, ja mida kvalifitseeritumate kommentaaridega, seda parem. Mis puudutab rahvahääletust, siis mõistagi lähtusid projekti koostajad praegu ülemnõukogu poolt 16. mail 1991 vastu võetud Eesti valitsemise ajutise korra seadusest, mille kohaselt seadusandlikku võimu teostab Eestis ülemnõukogu.

Korrespondeeruvalt sellega oli projekti koostajatele loomulikult ju siduvaks ülemnõukogu 20. augusti otsus, kus nähti ette rahvahääletus. Loomulikult on põhiseaduse vastuvõtmiseks väga mitmeid variante, mida maailmas kasutatakse. Üks on rahvahääletus, mida praegu ka koostöös aktsepteeriti.

V. Rumessen

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud härra minister! Mul on jäänud esitada ainult üks küsimus, kuna teised on juba ära esitatud, ja see puudutab § 42. Kas ma saan õigesti aru, kui ma loen sellest välja, et riigiasutustes võivad ametikohti täita ka välisriigi kodanikud? Ja kui see on niimoodi, siis millega see on põhjendatud ja kuidas sel juhul on lahendatud seal riigikeele kasutamine?

Teine küsimus puudutab paragrahvi esimest poolt, kus on räägitud, et ametikohtadele võetakse ainult vastavate võimete ja ettevalmistuse kohaselt – see on kompetentsi küsimus. Kui arvestada senist nõukogulikku traditsiooni, eriti nomenklatuuritöötajate osas, siis kes selle kompetentsi määrab ja kas see ei tundu ka ebademokraatlik? Aitäh!

J. Raidla

Kõigepealt esimese küsimuse kohta. Üldreeglina kehtestatakse ametikohtade täitmine Eesti Vabariigi kodanikega. Tõepoolest on tehtud klausel, mis võimaldab seadusandjal teha erandeid ja värvata teatavatele ametikohtadele tööle ka mittekodanikke.

Mida me peame silmas? Me peame silmas näiteks välisekspertide töölevõtmist nõunikena – võtame kas või sellise momendi. Nii et kahtlemata on vajalik taolised otsustused teha. Kui me soovime väliseksperte oma töösse kaasata (ma arvan, et esimesed kogemused on meil olnud positiivsed), siis taolist normi on meil vaja. Kui sellist normi meil ei ole, siis muutub küsitavaks näiteks välisekspertide ametlik kaasamine ka Põhiseadusliku Assamblee töösse, mis oleks minu arvates mittetervitatav. Kuigi, jah, praegu on jutt projektist, nii et see norm meil Eestis praegu ju ei kehti.

Teine küsimus oli võimete kohta. Ma saan teie küsimuse asetusest täielikult aru. Möödunud aastakümned kinnitavad meil vastupidist, kuid see on suunatud ikkagi sellele, et me edaspidi suudaksime tõepoolest välja töötada mehhanismi, millega me saame oma riigitööle ja riigiaparaati isikuid, kes oma ettevalmistuselt suudavad seda tööd teha. Meil on vaja oma ebakompetentsust ületada.

Kuidas seda tagada? Ma kujutan ette, et seda on võimalik seadusandlikult paika panna, millised

filtrid, millised kontrollid, millised eksamid, millised testid ühele riigiametniku kandidaadile on vaja korraldada ja kes neid korraldab. Küsimuse reguleerimata jätmist ma ei toetaks.

A. Kaalep

Härra eesistuja! Härra minister! Mul on kaks küsimust. Esiteks, kas põhiseaduse eelnõu valmistanud autorid, eksperdid ja keeleline korrektor olid ühel nõul, kui nad otsustasid tekstis kasutada võõrapärasest nimetusest "president" ja mitte eestipärasest "riigivanemat"? President, muide, tähendab sõnasõnalises tõlkes "eesistuja".

Ja teine küsimus – § 119 kohta. Kas ei tasuks kaaluda selle teise lause täiendamist niimoodi: "Usulistel või kõlbelistel põhjustel kaitsejõudude teenistusest keeldunud Eesti kodanikud on seaduses ettenähtud tingimustel seda asendavas tööteenistuses või mõlemast eelistusest vabad"? Soomes on ka asendavast tööteenistusest vabastatud näiteks nn. jehovistid, "Vahitorni" kogudus, kelle maailmavaade ei võimalda teenistusest osa võtta.

J. Raidla

Esmalt esimese küsimuse kohta, termin ja mõiste "president". Töögrupp oli siin tõepoolest ühel nõul, kui asja arutati (ja asja arutati üsna põhjalikult) ja tutvuti ka Rahvuskogu protokollidega, kus sama küsimus oli diskussiooni objektiks ja kus, võiks öelda, argumendid jagunesid pooleks nii oma arvult kui ka oma sisuliselt jõult. Meile imponeeris presidendi mõiste, termin rohkem. Imponeeris see rohkem sellepärast, et võrreldes Rahvuskogu aegadea on terves maailmas aeg väga kiiresti edasi läinud. Presidendi nimetus on saavutanud laia populaarsuse ning kõigile on üheselt mõistetav, millise ametiisikuga tegemist on, ja eriti mõistetavaks muutub see pärast seda, kui loetakse läbi ka põhiseadus ja saadakse teada tema volituste maht.

Teiseks, ka Rahvuskogus oli pika diskussiooni üks küsimusi tõlke probleem. Tollane praktika jõudis väga sageli sinnamaale välja, et nähti vaeva mis nähti, aga paljudesse väliskeeltesse tõlgiti ta lõpuks ikkagi presidendina. Nendele materjalidele toetudes ja ka isiklikku arvamust väljendades jäädi presidendi nimetuse juurde.

Keeleline korrektor härra Hint selliste küsimustega ei tegelnud, ta tegeles korrektuuriga, nagu ka saatekirjast välja paistab. Keeleliselt ta seda terminit ei vaidlustanud.

Paragrahvist 119. Taolise täienduse lisamine on üsna põhimõttelise otsustuse küsimus.

Kahtlemata on seal seda võimalik teha, ilma et kannataks selle eelnõu struktuur. Paraku me pidasime silmas, et Eesti Vabariigi noor kodanik, eriti riikluse taassünni ja taas ülesehitamise perioodil, võiks ja peaks andma oma spetsiifilise panuse ka riigikaitse ülesannete täitmisel. See oli meiepoolne motivatsioon, miks me seda teed läksime, nagu ta praegu tekstis kirjas on.

Juhataja

Härra Erm, palun!

A. Erm

Lugupeetud härra Raidla! Minu küsimused puudutavad XIV peatükki "Kohalikud omavalitsused". Paragrahv 149 ütleb: "Valla, alevi ja linna esindusorganiks on volikogu, kes valitakse üldisel, otsesel, ühetaolisel ja salajasel hääletamisel." Kas te peate mõistlikuks, et põhiseadusesse on programmeeritud, et ka sellisel suurel linnal nagu Tallinn on ainult üks volikogu ja seda juhitakse ainult ühest keskusest?

Teine küsimus: kuidas on põhiseaduses tagatud omavalitsuste iseseisvus, et ei tekiks olukorda, kus tegelikult juhitakse omavalitsuste tegevust kas siis ülevalt poolt määratud maahärra, linnaeape või kuberneriga kaudu?

J. Raidla

Tõepoolest, § 149 suhtes me peame silmas seda, et Tallinnas on üks esindusorgan, esinduskogu. Kui XIV peatükki ja kogu seaduseelnõu teksti lugeda, siis selgub tõsiasi, et vabariikliku linna staatus kui selline kaob põhiseaduse vastuvõtmisel Eestis hoopis ära. See tähendab, et ka Tallinn on omavalitsusüksusena võrdne teiste omavalitsuste hulgas. Sellest loogikast on praegu siin lähtunud. Millise struktuuri see esinduskogu Tallinna jaoks, tema omavalitsuslikuks juhtimiseks välja arendab, see on tema enda pädevuses, millesse riik otseselt sekkuma ei hakka. Seda saab teha ainult Riigikogu seaduste väljaandmise teel, kuid kui Riigikogu aktsepteerib omavalitsuse seaduste raames autonoomse iseseisvuse, siis loodetavasti ta seda teed ilmselt ei lähe.

Nüüd omavalitsuste iseseisvuse garantiidest. Paljud neist on siinsamas, XIV peatükis kirjas. Esimene oli siiski kirjas ka peatükis "Rahvas", millest meil oli korduvalt juttu nii ettekandes kui ka küsimuste ajal. Põhimõtteliselt välistatakse tõlgendus, et ka omavalitsuse tegevust võiks käsitleda riikliku tegevuse ühe alaliigina või allharuna. See välistatakse juba selle kaudu, et rahvas oma hääleõiguslike kodanike kaudu riigivõimu teostades ei pea vajalikuks fikseerida, kui ta rahvahääletusel selle otsuse vastu võtab, et antud funktsioonide hulka kuuluks ka omavalitsuse esindusorganite valimine.

Teine garantii sisaldub sellesama peatüki §-s 147, kus fikseeritakse, et oma ülesannete täitmisel tegutsevad kohalikud omavalitsused seaduste alusel iseseisvalt. Tähendab, et kõik, mis on seadusega lubatud, kuulub nende pädevusse ja ükski teine riigiorgan ei saa midagi nende pädevusest ära võtta või sinna juurde panna, mida seadus ette ei näe.

Kolmandaks, tähelepanelikul tutvumisel on võimalik leida projektist tõsiasi, et omavalitsuste poolt ametisse nimetatavad, ka nende täitevorganid ja kõrgemad ametiisikud ei kuulu kellegi poolt kinnitamisele, omavalitsuse esinduskogu otsus on selles osas lõplik. Nagu te teate, on praeguse seadusandluse järgi olukord siin mõnevõrra teine.

Ja lõppude lõpuks §-st 155. Ma märgiksin, et selle järgi on presidendil võimalik valitsuse ettepanekul sekkuda omavalitsuste tegevusse ainult seadusega ettenähtud juhtudel, mitte mingisuguse otstarbekuse printsiibil ega muu suvaliselt tõlgendatava põhimõtte rakendamise

kaudu.

J. Rätsep

Lugupeetud juhataja, ettekandja ja kolleegid! Ma esitaksin niisuguse küsimuse, milles on ka tegelikult küsimuse esitaja seisukoht sees ja see puudutab terminoloogiat. Arendaksin edasi Kaalepi esimest küsimust. Kuidas kõrvutamisel õigustada selliseid termineid nagu Riigikogu, president, ülemkohus? Selle kõrval on minu arvates loogilisem kolmik: Riigikogu, riigivanem, Riigikohus. Arendusena veel: riigivanem, vanema alamad astmed on maavanem, vallavanem. Riigikohtust alamad astmed: ringkonnakohus, maakohus, linnakohus. Kas on küllalt argumentatsiooni, et praegu tarvitusele võetud termineid oleks võimalik põhjendada?

J. Raidla

Mulle tundub, et argumentatsioon on olemas ja otsustada on ilmselt võimalik pärast seda, kui kõiki argumente n.-õ. piltlikult kõrvutada lausa paberi peal. Kõigepealt: Riigikogu, president, ülemkohus. Siin on kaks probleemi. Riigivanemast oli juttu, teine probleem on ülemkohus. Tõepoolest on olnud kasutusel ju termin "riigikohus". Siin on üsna mitmed argumendid, mis praegu kõnelevad ülemkohtu kasuks – mitte see argument, et ta praegu on ülemkohus, vaid argumendid, mis puudutavad tulevast, juba vastuvõetud seaduse järgset situatsiooni, olukorda riigis. Kõigepealt jagunevad kohtud kui sellised ikkagi kaheks. Ühed on riigikohtud, teised on tegelikult arbitraažikohtud, mis ei ole üldse mitte riigi kohtud ja millel igasugune seos riiklusega puudub. Nende põhiomaduseks on olla vahekohus, need ei ole riigiorganite süsteemi lülisid. Sel juhul me satuksime situatsiooni, kus riigikohus oleks lugejale tõlgendatav kui kõikide kohtute jaoks ühine mõiste ja ta ei annaks enam edasi kohtusüsteemi lülisid ja vahekohtu tegelikku olemust.

Edasi, kohtusüsteem. Nüüd juba riigi kohtusüsteem koosneb mitmetest tasanditest, mitmetest lülisidest. Linna- ja maakohus on riigikohus. Ka ringkonnakohus on riigikohus, ta ei ole mitte Riigikohus. Sellisel juhul ülemkohus näitab nende kohtuastmete gradatsiooni. Kui viia nüüd ainult ülemkohus Riigikohtuks, siis tekib kohe tõlgenduslik küsimus: kas linna- või maakohus või esimese astmena toimuv halduskohus, mida praegu käsitletav projekt ette näeb, ja ringkonnakohus kui apellatsiooniasutused ei ole sel juhul riigikohtud? Sel juhul on paigast ära ikkagi mõistete süsteem. Sellepärast on praegu jäänud sellisele terminite kasutamisele n.-õ. truuks, kuid eelöeldud argumentatsioon ei tähenda, et vastupidised argumendid puuduksid. Küll aga tundub praegu meie arvates loogilisem projektis kasutatav terminoloogia, mis järgib mitte niivõrd terminite keelelist sobivust, omavahelist kokkukuuluvust, kuivõrd nende mõistete sisu, mis ühe või teise termini taga peitub.

Mis puudutab järgmist ahelat – maavanem, riigivanem –, siis see on tõepoolest omaette huvitav probleem. Kui oleks aega antud teemal pikemalt peatuda, võiks väga pikalt põhjendada,

mismoodi Eesti ühiskonnale on aastasadu olnud omane just nimelt omavalitsuslik juhtimissüsteem, ja samas juurde tuua, et riiklik traditsioon on üsna lühikene, s. o. mõõdetav aastakümnetega, ja seetõttu ka siin sisuliselt langevad need omavahelisse, mitte kõige täpsemasse suhtesse: omavalitsuslik termin "maavanem", aastate pikku siin kasutusel olnud, ja teiselt poolt "riigivanem", tegelikult presidendi funktsioonides, nii nagu ta praegu tekstis ka ette on nähtud. Selline oleks meiepoolne argumentatsioon, mida kolleegid kindlasti täiendaksid. Kõrvutame, ühitame, otsustagem – see õigus on assambleel.

Juhataja

Aitäh! Lugupeetud kolleegid! Sõna küsimuse esitamiseks soovivad veel härra Reinson, härra Sirendi ja proua Endre. Juhatus teeb ettepaneku piirduda nimetatud küsimuste esitajatega. Meil on võimalik ju jätkata esitatud teema arutamist nii toimkondades kui ka sõnavõttudes.

Järgmisena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Reinson. Palun!

J. Reinson

Lugupeetud juhataja! Austatud härra minister! Öelge palun § 40 kohta: kui omandiõiguse kindlustab riik, kes siis ikkagi kindlustab seda? Ja miks selles osas on loobutud varasemate konstitutsioonide mõttest, et omandiõigus on kindlustatud ja omandiõiguse piirangud, mitte sisu ja piirid, määrab seadus?

Ma tahtsin küsida ka presidendi kohta. Põhiseaduses on sätestatud selliselt, et Riigikogul on seadusandliku algatuse õigus sätestatud seadusandluse peatükis, valitsusel ja presidendil on see nimetatud ka vastavates peatükkides. Miks see nii on?

Ja haakuvalt Peet Kase küsimusega presidendi õigusest Riigikogu laiali saata vastavalt § 77 lõikele 4. See redaktsioon jätab tõesti mulje, et see õigus on piiramatult, kuna selle seaduse teistes peatükkides, kui mingi õigus või piirang on seotud teiste paragrahvidega, siis sellele ka viidatakse, aga siin ei viidata sellele, et kuulutab välja vastavalt §-dele 102, 84, 118. Miks see nii on?

J. Raidla

Omandiõigust ei saa tegelikult mitte keegi peale riigi garanteerida. Tema ainsaks garanteerimise meetodiks on riigi poolt rakendatav seadusandlus. Seepärast on ta ka §-s 40 selliselt sätestatud. Paragrahvis 40 on veel mõningad printsiibid, mida riik peab hiljem oma seaduste vastuvõtmisel arvestama kui põhiseaduse poolt ette kirjutatud põhimõtteid. Need on praegu §-s 40 kirjas. Kui peetakse vajalikuks neid põhimõtteid laiendada, täiustada, siis on see võimalik, kuid ma ikkagi rõhutan, et mitte keegi peale riigi omandi puutumatus seadusandluse kaudu kindlustada ei saa. Järgmine küsimus. Miks on seadusandlik initsiatiiv Riigikogu puhul antud seadusandluse peatükis, valitsuse ja presidendi puhul aga nende peatükkides? Üsna lihtsal põhjusel. Riigikogu traditsiooniliseks tegutsemisvormiks seadusandluses on seaduste vastuvõtmine. Seaduste

algatamine on tema õigus, kuid see ei ole tema traditsiooniline tegevusvorm, seetõttu on see viidud ka seadusandlusesse, et anda seadusandluse peatükis täielikum ülevaade ja kompaktsem pilt sellest, mismoodi seadusandlik protsess ja protseduur selle põhiseaduse järgi liigub. Kui assamblee peab vajalikuks märkida see ära Riigikogu pädevuse sätestamisel, on see täiesti võimalik.

Mis puudutab § 77 lõiget 4, siis ma juhin tähelepanu, et president siin nimelt kuulutab Riigikogu valimised välja, mitte ei otsusta. Need asjaolud, mille puhul Riigikogu valimised toimuvad, on põhiseaduses kirjas.

Juhataja

Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi

Lugupeetud ettekandja! Õnneks härra Reinson küsis kaks küsimust juba ära, mul jäi üks veel. Ettekandes oli märgitud, et autoritaarsus ja diktatuuri oht ei ole kadunud. Sel juhul jääb 95% eelnõu tekstist tähtsusetuks!

Mul oli küsimus võimude tasakaalu kohta, sest me tuleme ju sellest ühiskonnast, kus seda tasakaalu pole olnud või kus tegelik võim polnudki seadusandlike võimukandjate käes või seaduslike võimukandjate käes. Paragrahvi 62 punktis 11 on, et Riigikogu otsustab umbusalduse avaldamise Vabariigi Valitsusele. Millised on valitsuse seaduslikud õigused käsitada seda või selle ülestõstmist riigipöördeksena ning millised seaduslikud garantiid, seaduslikud võimalused on valitsusel oma toetajate parlamendiväliseks mobiliseerimiseks ja millised garantiid täidesaatva võimu ebaseadusliku tegevuse ärahoidmiseks selles liinis?

J. Raidla

Täidesaatva võimu tegevuse ebaseaduslikkuse ärahoidmise kõige suuremaks garantiiks on põhiseadus ja temasse sisseprogrammeeritud mehhanismid, mille alusel on võimalik taolist valitsust ohjeldada, kui ta peaks mingisuguse rumala juhuse tõttu tõepoolest Riigikogu enamusega või siis poolthäälteenamusega ametisse saama.

Edasi. Millised on valitsusepoolsed võimalused? Küsimus oli selles, et valitsusel oleks välistatud võimalus tõlgendada Riigikogu poolt umbusalduse avaldamist riigipöördeks. Sellist võimalust ei ole. Kui selline umbusalduse avaldamine toimub, siis ainult põhiseaduslikus korras. Tõsi, valitsusel on võimalus mitte kuulutada enda kukutamist riigipöördeks. Põhiseadus pakub talle teatava kaitsemehhanismi, mis on ka tekstis kirjas. Nimelt ühes ja samas küsimuses ei saa umbusalduse hääletust tõstatada enne, kui on möödunud kolm kuud samas küsimuses Riigikogus toimunud umbusalduse hääletusest.

Millised on mehhanismid? Millised on tõkendid või garantiid, et valitsus ei kasuta parlamendiväliseid mehhanisme? See küsimus ei ole mulle päriselt arusaadav, sest kogu

valitsuse ja võimuorganite tegevus püütakse selle eelnõuga viia põhiseaduslikesse raamidesse. Ma rõhutan: seaduslikku võimalust tegevuseks väljaspool põhiseadust selles eelnõus ei ole.

Juhataja

Viimased küsimused proua Endrelt. Palun!

S. Endre

Austatud härra juhataja! Austatud härra minister! Teie ettekandest ja ka küsimustele vastamisest ei ole ma saanud küllalt motiveeritud selgitust ja ma olen valmis esitama ka oma vabanduse, kui see on üksnes minu viga. Millistel kaalutlustel olete oma projekti II peatükist välja jätnud kodakondsuse seaduse põhialused, s. t. miks olete jätnud määratlemata Eesti Vabariigi kodanikuks saamise põhialused? Kas ei peaks uues põhiseaduses küllaltki täpselt piiritlema lisaks senisele kodanikkonnale ka pagulastele ja uusasukatele kodakondsuse andmise alused? Aitäh!

J. Raidla

Kodakondsuse kohta tõepoolest pikalt kirja pandud norme käesolevas tekstis ei ole, neid ei olnud ka 1937. aasta põhiseaduses. Seal on mõnevõrra pikemalt, seal näidati ära üks printsiip, nimelt põhiprintsiip – veresuguluse põhimõte kodakondsuse andmisel. Lähtutud on sellest, et antud küsimused on põhiliselt kodakondsuse seaduse reguleerimise objektiks. Ja kui ka 1938. aasta kodakondsuse põhimõtte reguleerimist põhiseaduses käsitleda, siis seal on tegemist, tõsi, väikesemahulise, kvaliteedilt väikese apšuga, nimelt 1938. aasta kodakondsuse seadus ühel juhul rakendab ka *ius soli* põhimõtet, leidlaste puhul näiteks. Seaduse loogika järgi ei ole oluline see, kas üks või teine küsimusteriing on suur või väike, tähtis on tema kvalitatiivne olemasolu või puudumine. Seetõttu ei oma ka tähtsust, kas veresuguluse või territoriaalsuse põhimõtet rakendatakse sel juhul 1000 puhul, teisel juhul 100 000 puhul. Küsimus on põhimõttes ja seetõttu ka praegused projekti koostajad ei riskinud minna sellele, et anda omapoolsed seisukohad rakendatavate printsiipide või nende mahtude suhtes.

Teine küsimus täiendab esimest küsimust ja ilmselt peab silmas seda, et fikseerida võimalus põhiseaduslikul meetodil, mille järgi kodanikeringi täienemine saab toimuda naturalisatsiooni korras. Ma juhin tähelepanu, et 1938. aasta kodakondsuse seadus, kui ma ei eksin, § 2 või § 3 punkt 2, nägi ette hoopis teistsuguseid võimalusi. Ja ärge mõistke mind valesti, kuid see punkt 2 ei ole mitte midagi muud kui optioon, mis on kodanikeks võtmine riikidevahelise lepingu korras. Ma pean sellel võib-olla nüüd pikemalt peatuma, kuna optiooni küsimus on olnud teravalt üleval ja reeglina tema mitteadekvaatse sisu tõttu. Ma kordan: ma olen seda siit kõnepuldist paar korda teinud – optioon ei ole rahvusliku õiguse küsimus. Optiooni korras kodakondsuse omandamine on riikidevaheliste lepingute küsimus. Seetõttu tekib meil väga raske probleem printsiipide kirjapanekul, kuivõrd me ei tea, milliseid täiendusi peetakse

vajalikuks 1938. aasta kodakondsuse seaduse taasjõustumisel teha. Ja teiseks, 1938. aasta kodakondsuse seaduses sisalduvad väga mitmesugused printsiibid kodakondsuse andmisel. Ma mõistan väga hästi, et kodanikeringi laiendamise põhiprintsiip peab olema naturalisatsioon.

Juhataja

Suur tänu, härra Jüri Raidla! Küsimused on sellega lõppenud. Kell on 13.50. Vastavalt reglemendi § 1 punktile 4 on lõunavaheaeg kella 14-st kuni 15-ni. Kallid kolleegid, juhatus teeb ettepaneku tuua lõunavaheaeg kümme minutit ettepoole. Kuivõrd on tegemist reglemendi muutmisega tänaseks lõunavaheajaks, siis meil on vajalik see küsimus läbi hääletada.

Palun kohaloleku kontroll! Kohal on 37 assamblee liiget.

Kes on esitatud ettepaneku poolt? Palun hääletame! Poolt on 27, vastu 4, erapooletuid 5. Pärast lõunat algab assamblee töö kell 14.50.

Lõunavaheaeg

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, lõunavaheaeg on lõppenud. Palun istuda oma kohtadele!

Kohaloleku kontroll. Põhiseadusliku Assamblee 60 liikmest on kohal 24.

Lõunavaheajal laekus juhatusesse härra Linnart Mällilt härra Lepsi koostatud põhiseaduse projekt. Nii selle projekti kaaskiri kui ka projekt jagatakse teile välja tänase istungi lõppedes.

Lõunavaheajal on jaotatud teie laudadele Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee töö kalenderplaani projekt. Selle projekti on koostanud Põhiseadusliku Assamblee juhatus ja ta palub, et te leiaksite aega selle projektiga tutvuda, teha oma märkused ja ettepanekud selle projekti kohta. Me saaksime selle kalenderplaani kinnitamise juurde tulla nädala pärast reedel. Sõna on soovinud härra Hallaste. Härra Hallaste oli eksikombel vajutanud klahvi ja meil on võimalik jätkata päevakorda.

Palun kõnetooli ettekandeks härra Seppa! Tuletan kolleegidele meelde, et eelmisel istungil ma informeerisin teid nelja kolleegi, härra Seppa, härra Tarto, proua Endre ja härra Runneli esitatud ettepanekust. Selle ettepaneku tekst on teil kaustas. Palun, härra Seppa, teil on sõna pooleks tunniks!

Ü. Seppa

Härra esimees! Daamid ja härrad! Arvan, et meie poolt esitatud põhiseaduse eelnõu ei vaja nii pikka ja põhjalikku tutvustamist, kui tegi seda oma töögrupi poolt esitatud eelnõuga härra Raidla. Eesti Vabariigi 1938. aasta põhiseaduse koostasid oma aja parimad Eesti juristid, see on meie õigusteaduse korüfeede looming. Ta on läbi käinud rahvusvahelisest ekspertiisist, talle on hinnangu andnud ka mitmed rahvusvaheliselt tuntud teadlased. Eesti põhiseadus on põhiseaduste ajaloo ja ka praegu kehtivana arvel paljude riikide arhiivides ja dokumentide kasutamise aluseks. Ma toaksin selle kohta ühe näite, mida võib-olla paljud meie hulgast ei tea. Rootsi

rahvusvahelise õiguse spetsialist Agu Kriisa Stockholmist kirjutab, et Eesti Vabariigi 1938. aasta põhiseadus vastab demokraatia nõuetele ja õigusriigi mõistele ning on kooskõlas nüüdse rahvusvahelise õigusega. Sellepärast pole ime, et kui koostati 1974. aastal kehtima pandud Rootsi põhiseadus, siis oli Eesti Vabariigi põhiseadus rootslastele üheks eeskujuks. 1938. aasta põhiseadust on õigusteadlaste poolt põhjalikult uuritud ning nii kiidetud kui ka kritiseeritud. Nii palju vaidlusi ei ole vist ükski normatiivakt Eestis põhjustanud. Eriti terav ja eitav suhtumine on osaks saanud kommunistide poolt. Ühe põhjaliku uurimistöona mainiksin härra Advig Kirise, õigusteaduse kandidaadi dissertatsiooni, mis oleks soovitatav assamblee liikmetel läbi lugeda. Ei saa salata, et kõnealusel aktil on puudusi. Minu arvates on praegu tema suurimateks puudusteks legislatiiv- ja eksekutiivorganite mitteküllaldane tasakaalustussüsteem ja riigipea liiga suured volitused. Ilmselt ei vaja vabariik kaasajal ka kahekojalist parlamenti. Parandusena tuleks sisse viia ka mehhanism, mis reguleeriks vabariigi kodanike ja riigiorganite tegevust okupatsiooni tingimustes ja säilitaks Eesti rahvusliku riigi juriidilise olemasolu ka võõra võimu ajutises ikkes. Seda on ära märkinud ka teiste riikide õigusteadlased ja sama Agu Kriisa, keda ma enne tsiteerisin, kirjutab, et Eesti Vabariigi põhiseadus ei näinud ette okupatsiooni, sest puuduvad sätted, mida tohib ja mida ei tohi teha okupatsiooni tingimustes. Sellepärast toon näite Rootsi põhiseadusest, mille kohaselt okupeeritud aladel ei saa vastu võtta otsuseid, mis muudavad või teevad kehtetuks põhiseaduse, parlamendi kodukorra ja parlamendi valimisseaduse. Selle juures peaksime arvestama ka oma okupatsiooni tingimusi, nii et seaduste vastuvõtmise juures tuleks seda meeles pidada.

Kõige eeltoodu juures ei tohi me unustada, et 1938. aasta põhiseadus on Eesti Vabariigi taastamise seisukohalt praegu formaaljuriidiliselt ainuke kehtiv põhiseadus, mida pole keegi tühistanud. See, et seda põhikorra akti on okupandid rikkunud ja ignoreerinud, ei anna meile mitte mingisugust õigust käituda nii, nagu poleks seda praegu üldse olemaski. Me peame kompromissitult arvestama, et ta on meie vabariigi õiguskontinuiteedi ainus kandja ja tema ignoreerimine põhiseaduse edasiarendamisel on õigusliku diskontinuiteedi tekitamine. Kui jääme selle juurde, et me taastame Eesti Vabariigi õigusliku järjepidevuse alusel, peame teda vaieldamatult arvestama kui põhialust formeerivat põhikorra akti.

Sellisel seisukohal on ka härra Heinrich Mark. Mõned päevad tagasi antud intervjuus (avaldatud 21. septembril "Teatajas", nr. 16) ütleb ta, et on loogiline ja loomulik samm, et ka meie tunnustaksime seda Eesti Vabariiki, mis okupeeriti 1940. aastal. Sellest on õige poliitiline järeldus, et nüüd tuleks riigielu juhtimise aluseks võtta Eesti Vabariigi kehtiv 1938. aasta põhiseadus ja rakendada seda võimaluse piires nii kaua, kuni kehtestatakse uus põhiseadus. Põhiseaduse kontinuiteedi rakendamine on demonstratiivseks tõendiks, et oleme loobunud Nõukogude kontinuiteedist. Kehtiva põhiseaduse rakendamisega tõendatakse kogu maailmale, et

me oleme loobunud okupantide poolt peale surutud riigikorrast ja oleme Eestis taastanud tõelise Eesti Vabariigi, mida on tunnustanud enamik välisriike kogu okupatsiooni kestel.

1938. aasta põhiseadus on see dokument, mis ühendab meid ja meie aega ajaloolis-õigusliku sideme kaudu esimese riigiõigusliku aktiga, s. o. 28. novembri 1917. aasta otsusega kõrgeimast riigivõimust, ja teeb Eesti Vabariigi ajalooliselt ühtseks riigiks.

Härra Raidla mainis oma ettekandes, et tema juhitud töögrupp lähtus kõigist eelnevaist Eesti Vabariigi põhiseaduslikest aktidest. Ära kuulunud tema ettekande ja tutvunud esitatud eelnõu sisuga, olen ma täiesti nõus tema sõnu aktsepteerima. Kuid sõnad on ruumis nagu võnkumine. Tema esitatud eelnõus ei ole ainsagi sõnaga mainitud, et tegemist oleks 1938. aasta põhiseaduse edasiarendamisega. Rahvas võib tõlgendada härra Raidla töögrupi redaktsioonis põhiseaduse eelnõu uue riigiõigusliku akti kavana ja meie tegevust selle aktsepteerimisel uue vabariigi loomise katsena.

Lisaks eeltoodule tahaksin ma rõhutada veel üht aspekti, mis ei ole küll juriidiline, kuid mõjutab eesti rahva iseteadvust ja tõstab eneseväarikust. See on põhiseaduse pikaealisuse küsimus.

Maailma rahvad räägivad vaimustusega Ameerika Ühendriikide konstitutsioonist, mis on suutnud vastu pidada üle 200 aasta, on ka tänapäeval kaasaegne, hoolimata oma arhailisest keelest, ning suuteline reguleerima kõiki suhteid, mis on tekkinud pärast tema vastuvõtmist. Kogu tema kaasaegsus on saavutatud hilisemate täienduste ja parandustega. 1938. aasta põhiseaduse aluseks võtmine ja tema edasiarendamine täienduste ning paranduste teel muudaks ka meie põhiseaduse juba üle 50-aastaseks, mis on rahvusvaheliselt lugupidamist äratav akt. Ma toaksin siin veel Rootsi juristi härra Kriisa arvamuse. Ta ütleb niimoodi, et kui Eesti vabaneb okupatsioonist, siis saab taastada ainult Eesti Vabariigi 1938. aasta põhiseadust, ei midagi muud. Muidugi saab põhiseadust muuta, kuid muutmine saab toimuda ainult kehtiva põhiseaduse vastavate sätete kohaselt. Vastasel juhul on muutmine õigusvastane ja kehtetu. Kui me ei võta aluseks oma 1938. aasta põhiseadust, siis ähvardab meid kogu aeg rahvusvahelise õiguse seisukohast etteheide, et me oleme rikkunud õiguslikku kontinuiteeti, ja tekib konstitutsiooni mittetunnustamise oht.

Tahaks veel öelda, et riigid, kes võtavad tihti vastu põhikorra akte, ei ole kunagi osutunud püsivaiks. Kõige eeltoodu põhjal on ainuõige võtta meie töö aluseks praegu kehtiv 1938. aasta põhiseadus ja kõik eelnõud, mis on esitatud tema täiendus- ja parandusettepanekutena, seda enam, et härra Raidla töögrupi poolt esitatud eelnõus on paljud lihtsalt uue sõnastuse saanud 1938. aasta põhiseaduse osad.

Ma võiksin veelgi tuua argumente 1938. aasta põhiseaduse aluseks võtmise kasuks, arvan aga, et praegu esitatud seisukohad on assambleele küllaltki veenvad ja heakskiitu väärivad. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Aitäh, härra Seppa! Lugupeetud kolleegid, teil on võimalik ettekandjale küsimusi esitada.

Esimesena on sõna küsimuse esitamiseks härra Järlikul. Palun!

R. Järlik

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Te ütlesite, et 1938. aasta põhiseadus on Eesti Vabariigi õigusliku kontinuiteedi kandja, et seda ei ole keegi ära muutnud ja seda polegi kellelgi õigust muuta olnud, et selle peaks taaskehtestama. Aga kui seda ei ole keegi ära muutnud ja kellelgi pole õigust seda muuta olnud, siis pole mitte midagi taaskehtestada! Te ütlesite, et põhiseadust tuleks ainult täiendada ja parandada, aga ma loen sellesama põhiseaduse §-st 146, mis ütleb, et põhiseaduse muutmise algatamise õigus on Eesti Vabariigi presidendil ja ka Riigivolikogu või Riiginõukogu seadusliku koosseisu enamusel. Milles te näete siis üldse Põhiseadusliku Assamblee rolli, kellel poleks selle põhiseaduse kallal õigust absoluutselt mitte midagi teha?

Ü. Seppa

Ma näen meie rolli selles, et me valmistaksime ette ühe korraliku Eesti Vabariigi põhiseaduse, mis põhineks 1938. aasta põhiseadusel. Selle vastuvõtmise lahenduse peab leidma ülemnõukogu. Mismoodi ta seda kehtestab, see ei olegi üldse meie küsimus, kuid me ei saa jätta aluseks võtmata nimetatud põhiseadust.

Juhataja

Aitäh! Sõna soovis ka härra Uluots, aga millegipärast kompuuter seda ei näita. Ma palun, et härra Uluotsale antakse võimalus esitada küsimus. Palun!

Ü. Uluots

Mul on teile niisugune küsimus. Kuidas te hindate presidendi rolli härra Raidla poolt esitatud variandis?

Ü. Seppa

Ma leian, et presidendi roll on Raidla eelnõus liiga suur. Mina isiklikult pooldaksin, et Eesti Vabariigis oleks riigivanem, kelle võim oleks küllaltki piiratud, et parlamentaarne võim oleks suur, võimalikult tugev, ja et president oleks riigivanem, kes kajastaks rohkem vanemlikku kui valitsevat võimu.

Juhataja

Aitäh! Härra Sirendi!

A. Sirendi

Lugupeetud ettekandja! Härra Raidla variandis on aluseks võetud loomulikult 1938. aasta variant. Ta on igal juhul väga kasulik selle põhiseaduse väljatöötamisel-kaasajastamisel, vähemalt kui me võtame selle seisukoha. Aga kas ei oleks teie arvates otstarbekas hääletada läbi

see küsimus, kumb eelnõu võtta aluseks? Sest ka meie toimkonnas olid tõsised arutlused selle küsimuse ümber ja jõudsime ka mingile seisukohale.

Ü. Seppa

Ma arvan, et see hääletatakse nagunii läbi. Minu seisukoht on ikkagi see, et aluseks tuleks võtta 1938. aasta põhiseadus ilma igasuguse hääletamiseta ja Raidla parandused võiksime viia sinna sisse niipalju, kui palju neist on meile vastuvõetavad ja kui palju neist me suudame endale vastuvõetavaks teha. Ma arvan, et peaks kuidugi kasutama ka kõiki muid eelnõusid ja mõtteid. Assamblee peab olema asjalik tööorgan ja tegema ühe korraliku Eesti Vabariigi põhiseaduse. Kuidas see vastu võetakse ja kuidas see kehtestatakse, ei puutu enam meie kompetentsi.

A. Erm

Lugupeetud härra Seppa! Mõlemad Eesti Vabariigi põhiseadused, ma mõtlen nii 1938. aasta põhiseadust kui ka minu käes olevat ja 1924. aasta numbrit kandvat, märgivad, et riigivõimu kandjaks Eesti Vabariigis on rahvas. Millel põhineb nii kindel veendumus, et just 1938. aasta põhiseadus on see, mis tuleks aluseks võtta, mitte esimene põhiseadus, mis tegelikult on vaba paljudest nendest puudustest, mida te nimetate selles 1937. aasta põhiseaduses?

Ü. Seppa

Minu väite aluseks on juriidiline loogika, sest kõik eelnevad põhiseadused, 1920-ndate ja 1933. aasta põhiseadus, lihtsalt ei kehti, sest 1938. aasta põhiseadus muutis nad kehtetuks. Neid võib kasutada küll töö alusena, aga mitte võtta aluseks, sest nad ei ole kehtivad.

I. Raig

Härra Seppa, ma sooviksin jätkata küsimusega, mille esitas juba härra Uluots. Nimelt, kuidas teie arvates on võimalik kokku viia tugev presidendivõim, mida te ka nagu toetate, ja parlamentaarne riik?

Ü. Seppa

Ma ei ole seda öelnud, et ma toetaksin tugevat presidendivõimu. Ma tunnistasin, et ma toetan tugevat parlamendivõimu ja presidendivõimu vähendamist. Ma nimetasin, et presidendi asemel võiks meil olla riigivanem, kellel on rohkem vanemlik kui valitseja võim.

Juhataja

Suur tänu teile, härra Seppa! Küsimusi rohkem ei ole.

Ü. Seppa

Ma tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Meil on võimalik edasi minna päevakorrapunkti 1.3. juurde. See on toimkondade kaasettekanded. Esimesena saab kaasettekande tegemiseks sõna esimese toimkonna esimees või keegi teine, kellele esimene toimkond on volitused andnud. Palun, härra Salum!

V. Salum

Austatud Põhiseaduslik Assamblee! Üldsätete ja seadusandluse toimkonna kahel koosolekul oleme jõudnud seisukohale, et teksti aluseks on kõige sobivam võtta 1937. aasta põhiseadus. See on ühelt poolt juriidilise kontinuiteedi jätk ja teiselt poolt on see põhiseadus vaba päevapoliitilistest võbelemistest ja oma sõnastuselt viimistletum. Raidla juhitud eelnõu on stiililt ebaühtlane ja see ei ole mitte ainult stiili küsimus, vaid see tuleneb ka selle eelnõu n.-ö. sisulisest, mõistelisest ebaühtlusest. Me otsustasime võimalikult vähe muuta 1937. aasta põhiseadust ja seda eelkõige just selle tõttu, et mida rohkem kasutada väljakujunenud sõnastust, seda kindlamini on järjepidevus tagatud. Muudatusi tuleks teha ainult siis, kui need tõesti on paremad ja vajalikud.

Preambulas me viisime esimesesse lõiku sisse ühe sõna, see on alguses: "Eesti rahvas kõikumatus usus ja vankumatus tahtes taastada, kindlustada, arendada oma riiki." Ka taastada, kuna 1920. aasta ja 1937. aasta põhiseaduse preambulad kajastavad konkreetselt nende vastuvõtmist. Nii et siin on sõna "taastada". Preambula neljandasse lõiku lisasime sõnaühendi "kaitseks maale ja rahvale". Toimkonna mõned liikmed pidasid vajalikuks rõhutada ökoloogilist külge ja samuti rahvuse mõistet, aga ka rahvusriigi või rahvuse kestmise mõistet, enamus ei pidanud vajalikuks seda nii selgelt rõhutada. Toimikond hääletas üksmeelselt juurde täienduse "kaitseks maale ja rahvale", mis on ju eesti stiilitraditsiooni jätkamine. Liia Hänni ettepanek leidis ka toetust samas lõigus: "pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende kestmises ühiskondlikus edus ja üldises kasus".

Preambula viimases lõigus (see kõik on 1937. aasta põhiseaduse teksti juures, kus "kõrgeim võim on rahva käes") võiks rahva mõiste lahti kirjutada: "... 24. veebruaril 1918. aastal väljakuulutatud Eesti Vabariigi kodanikkonna käes". Seda me lõplikult ei otsustanud. See on ka praegu ühe variandina välja pakutud, et seda preambulat kokku võtta ja rahva mõistet selgemalt piiritleda, et see ei oleks mitmeti tõlgendatav. Selle lõigu viimane lause: "... kõrgeim võim on rahva käes, ja mida juhib valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostöös." Seda me esialgu ei otsustanud lõplikult ära, nii et selles osas oleks hea mõtteid vahetada.

Vaatlesime veel üldsätteid ja siin oli ka 1937. aasta põhiseaduse üldsätete tekst meil aluseks. Ja siin oli samuti § 1 juures "kõrgeima riigivõimu kandjaks on rahvas, 24. veebruaril 1918 rajatud Eesti Vabariigi kodanikkond, kelle õigused on võõrandamatud". See on ka üks ettepanek, mida me ei ole veel lõplikult otsustanud ja siin on küsimus assambleele, kuivõrd vajalikuks peetakse rahva kui riigivõimu kandja õiguste täpsemat piiritlemist.

Siis küsimus, mille kohta on juba tulnud väga palju ettepanekuid – Eesti riigi maa-ala (§ 2).

Eesti riigi maa-ala koos territoriaalse õhuruumiga on lahutamatu tervik, nii nagu Raidla projektis

on seda rõhutatud. Seda enamus toetas ja oldi üksmeelel, et seda tuleks täpsemalt piiritleda Tartu rahulepingu ja järgnevate lepetega määratletud piirides. Eestimaa on lahutamatu tervik Tartu rahulepinguga määratud piirides. Nii et seda peaks täpsemalt küll piiritlema, seda on üldsätetes vaja teha.

Paragrahvi 3 lõikes 2 viisime üksmeelselt sisse täienduse: "Põhiseadus on vankumatuks juhteks Vabariigi Presidendi, Riigikogu, Vabariigi Valitsuse ja kohtute tegevuses, mis korraldatud võimude lahususe ja tasakaalu mõttes." See täiendus on ka Raidla eelnõus. Siis peeti vajalikuks üldsätetesse sisse viia § 7, mis sätestab, et Eesti Vabariigi pealinn on Tallinn, ja § 8 – Eesti Vabariigi hümniks on "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm".

Need oleksid nüüd tulemused, milleni esimene toimkond on jõudnud, kuid oleks väga vaja teie kõikide ettepanekuid nende kohta. Toimkonna ühine seisukoht oli, et põhiseaduse preambulas ja üldsätetes võiks jääda võimalikult algse teksti juurde, nii nagu minister Raidla siin rõhutas.

Selles teises eelnõus on, et põhiseaduse muutmise tuleb teha võimalikult raskeks ja seda põhimõtet tuleb rakendada ka uue põhiseaduse tekkimisel, mitte ainult seda n.-ö. deklareerida. See oleks lühidalt kõik. Kui on küsimusi, siis ma olen valmis vastama.

Juhataja

Aitäh, härra Salum! Kriipsutan alla seda, et härra Salum tegi kaasettekande täpselt kümne minutiga, nagu meil oli juhatause istungil kokkulepe. Kui te soovite kaasettekandjale esitada küsimusi, milleks reglement võimaluse annab, palun sellest siis märku anda. Küsimusi ei ole. Veel kord aitäh, härra Salum! Teine toimkond, härra Rumessen!

V. Rumessen

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed! Teine toimkond on arutanud põhiseaduse II peatükki, mis käsitleb põhiõigusi, vabadusi ja kohustusi ehk siis 1938. aasta variandi järgi Eesti kodanike õigusi ja kohustusi.

Kui me praegu lähtume sellest, et formaaljuriidiliselt kehtib 1938. aasta põhiseadus, siis ka mina pooldan seda, et assamblee deklareeriks, et me peaksime oma töö aluseks võtma just 1938. aasta põhiseaduse. Teiseks on meile praegu esitatud härra Raidla poolt juhitud töögrupi eelnõu, mis tegelikult ja sisuliselt väga väheses osas toetub samuti 1938. aasta põhiseadusele, nii et ma ei näe siin isegi põhimõttelist vastuolu. Kuid meil on praegusel hetkel võrdlemisi raske otsustada. Ja üldse, mida tähendab aluseks võtmine, sellepärast et reglemendis ei ole see sätestatud? See tuleb meil veel ilmselt täiendavalt omavahel kokku leppida. Teine toimkond ei lähtunud oma töös mitte ainult nendest kahest eelnõust, mis on esitatud, vaid lähtus 1920. aasta põhiseadusest ja 1938. aasta põhiseadusest ja härra Raidla töögrupi omast.

Missugused on siis üldkontseptuaalsed põhiprobleemid? Minu meelest praegune ajaloolis-poliitiline olukord erineb 1938. aastast, kui võeti vastu põhiseadus. Juba nimetati, et 1938. aasta

põhiseadusel on peale paljude teiste vigade ka see, et ta ei näinud ette okupatsiooni. Tähendab, praegu meil tegelikult minu arvates siiski puudub üldkontseptsioon. Kui me räägime kodanike põhiõigustest, siis minul isiklikult ei ole praegu veel selge, kas me peaksime otsustama, et me piirdume ainult nende põhiliste loeteluga või me peaksime selle loetelu juurde tooma rohkem ka tingimusi. Küsimus on garantiides. Need kodanikuõigused võivad ju olla, aga kui ei ole sätestatud täpselt nende täitmise garantiid, siis nad jäävad liiga deklaratiivseks. Omaette küsimus on muidugi, kui suurel määral üldse täpsustada tulevase seadusandluse üldisi sätteid.

Härra Raidla juhitud projekt pöörab praegu tõsist tähelepanu näiteks kohtukorraldusega seotud küsimustele, kuid täiesti välja kirjutamata on jäetud kodakondsuse alused. Ja ausalt öeldes minus tekitab see hämmastust, arvestades seda, et meie tulevases riigis ja loomulikult ka praegusel hetkel on kodakondsuse küsimus väga tähtis. Minu arvates oleks vaja neid aluseid eraldi sätestada, arvestades ka seda, et põhiseadus on suunatud ikkagi tulevikku. Niisiis, lisaks olemasolevale kodanikkonnale oleks minu arvates vaja põhiseaduses piiritleda kodakondsuse andmise alused kahele põhigrupile: esiteks, Eestisse saabunud uusasukatele, ja teiseks, pagulastele. Kuigi meil ei ole senisest põhiseadusest sellekohast eeskuju võtta, võiks Eesti Vabariigi uuest olukorrast ning meie kohustusest lähtudes kujundada Eestist ikkagi demokraatliku riigi.

Põhiseadusesse võiks lisada ka kaks-kolm paragrahvi, mis määratleksid uue kodakondsuse seaduse lähtealused. Siia hulka võiks lisada ka kodanikuks saamise põhiprintsiibi. Kuigi 1938. aasta seadus ütleb, et kodanikuks saadakse sündimisega või hilisema seadusliku toiminguga, siis praegu ilmselt oleks otstarbekas ära määratleda printsiip "sündimisega kus". Kas me lähtume sellest kui *ius soli* printsiibist? Kuigi 1938. aasta seaduses on nad põhimõtteliselt mõlemad esindatud, prevaleerib siiski vereõiguse printsiip. Praegu räägitakse küllalt palju kodakondsuse andmisest siin sündinutele, ilmselt oleks see päris oluline punkt, mis peaks olema ära märgitud. Seevastu härra Raidla juhitud grupi eelnõu jätab aga kodakondsuse küsimuse kodakondsuse seaduse hooleks. Kui sellest lähtuda, siis võiks niimoodi talitada ka kohtuseaduse paragrahvide puhul.

Ma peaksin veel vajalikuks, et uues põhiseaduses peaksid olema valimisseaduse alused. See tähendab, et oleks ära märgitud, millist valimismeetodit rakendatakse uue Riigikogu valimisel: kas see on isiku valimine, proportsionaalne nimekirja valimine, segameetod või midagi sellist. See oleks vaja sätestada ja samuti mõelda selle peale, kas näha ette ka näiteks saadikute asendamist või mitte. Need ei ole mitte ainult valimisseaduse üksikpunktid, vaid need on küllaltki põhimõttelise tähtsusega ja võiksid olla sätestatud põhiseaduses.

Kodanike põhiõiguste puhul tuleks siiski arvestada, et teiste riikide kodanike või kodakondsuseta isikute õiguste suvaline suurendamine on tõlgendatav Eesti Vabariigi kodanike

õiguste ahistamisena. Ja kuidas praegugi mõista olukorda, kus võõrriigi kodanikel oleks nagu täielik õigus otsustada Eesti Vabariigi kodakondsuse küsimuste üle? Minu meelest oleks ka oluline kirjutada kodanike õiguste punktis, et Eesti Vabariigi riigivõimuorganites võivad töötada ikkagi ainult Eesti Vabariigi kodanikud – põhimõtteliselt, üldprintsipiibist lähtudes.

Nii et kokku võttes ma arvan, et me peaksime siiski lähtuma 1938. aasta seadusest, vähemalt tema vaimust, vaatamata kõigile neile puudustele, millest oli juba siin eespool juttu. Küsimus on ainult selles, kui palju seda modifitseerida ja kaasajastada. Mina isiklikult peaksin väga vajalikuks preambulas fikseerida, et uus põhiseadus lähtub nii 1920. aasta kui ka 1933. aasta ja 1938. aasta põhiseadusest. Nii tagaksime riikliku õigusjärgsuse printsiipidest kinnipidamise, sest nii kaua, kui säilib põhiseadus, säilib ju ka riik ja just see on garantii, et säilib rahvas ja et kellelgi ei tule kunagi tulevikus pähe hakata käsitlema uue põhiseaduse vastuvõtmist uue riigi loomisena, mis võib tulevikus oluliselt kahjustada Eesti Vabariigi kodanike ja Eesti riigi huve. Kui me vaatame formaaljuriidiliselt, siis 1938. aasta põhiseadus kehtib ju ka praegu. Me saame aluseks võtta 1938. aasta seaduse, sest vastasel juhul taanduksime järjepidevuse printsiibist. Kui me seda aluseks nimetaksime, oleks minu arvates selle küsimuse lahendamiseks siiski võimalik ühele poole jõuda. See ei ole mitte ainult skolastiline kinnihoidmine seadusetähest, vaid tõdemus, et järjepidevuse kandja on siiski eelkõige rahvas, s. t. kodanikud, kes teostavad riigivõimu põhiseaduse alusel ja selle kaudu.

Niisiis, uue põhiseaduse saaks vastu võtta ainult kodanikkond või selle kodanikkonna enda valitud Riigikogu. Sellest lähtuvalt on kodanike õiguste peatükk minu arvates üldse küllaltki tähtis peatükk. Meie toimikond arutas võrdlevalt läbi kodanike õiguste ja kohustuste peatüki, lähtudes praegu nii härra Raidla esitatud seaduseelnõust kui ka 1920. aasta ja 1938. aasta põhiseadusest. Selle tulemused on meie toimikond fikseerinud protokolliga, millest võib näha, et põhiliselt tegeles komisjon just kahe eelnõu võrdlemisega. Kohati arvestati aga ka 1920. aasta põhiseadust, kuigi seda n.-õ. eelnõuna Põhiseaduslikule Assambleele praegu veel esitatud ei ole. Aga ma arvan, et seda võiks teha ja tuleks teha.

Võrdluse tulemusel selgus, et mitmed paragrahvid olid kas 1920. või 1938. aasta põhiseaduses siiski täpsemalt sõnastatud, seetõttu otsustas komisjon valdavalt nende paragrahvide säilitamise kasuks. Kui vaadata härra Raidla juhitud töögrupi eelnõu, siis komisjoni liikmetele tundusid kohati üldsõnalised ja jäid arusaamatuks mõningad üksikud momendid, mida me loodame täpsustada edaspidi. Näiteks olid siin mitmes kohas probleemiks ärisaladused. Samuti tundus olevat liigset tähelepanu pööratud loodusõnnetustele, haiguste tõkestamisele jne., näiteks selles paragrahvis, kus on juttu avalikest koosolekutest. Ma võiksin praegu mitte kalduda detailidesse, aga siiski nimetada ära mõningad paragrahvid, mille kohta komisjon päris üksmeelselt otsustas teha ettepaneku, et need võiks ära jääda või neid tuleks väga tuntuvalt muuta.

Paragrahvis 13 tekitab komisjonis näiteks päris suurt vaidlust see punkt, mis käsitleb surmanuhtlust.

Paragrahv 20, mis käsitleb igapäevase au ja väärkuse tagamist, tundus olevat küllalt üldsõnaline ja natukene deklaratiivne, kuna sedasama asja väljendavad teised paragrahvid.

Siis § 32 teine pool, mis käsitleb koosolekuid lahtise taeva all.

Paragrahvis 33 tekitab meile küsimusi näiteks see, et salaühingud ja -liidud on keelatud. Tekkis küsimus, et kuidas on üldse võimalik keelata salaühinguid.

Probleemiks oli § 27, eriti aligusosa.

Paragrahvis 41 on öeldud, et töö on riigi kaitse all. Komisjon otsustas, et see on ka liiga deklaratiivne, kuigi see on pärit 1938. aasta põhiseadusest. Ka see võiks välja jääda.

Ja siis § 42, millest meil oli juba enne juttu. Vaatamata härra Raidla vastusele jäid siiski mõningad lahtised otsad. See tundus komisjonile ebademokraatlikuna. Selles punktis, kus on öeldud, et teiste riikide kodanikule antakse põhiseaduses õigus töötada riigiorganites, tekib küsimus, kustmaalt see sätestada, kuidas seda piiritleda. Siin peaks täpsemalt mõtlema!

Paragrahvi 48 kohta tegi komisjon ettepaneku see välja jätta.

Paragrahv 47, millest siin juba varem juttu oli, tekitab samuti probleeme. Riigikeele kasutamise õigust omavalitsusasutustes tuleks ilmselt püüda veidi täpsemalt sõnastada. Samas leidis meie komisjon, et ka 1938. aasta põhiseaduses oleks ilmselt otstarbekas välja jätta § 27, mis puudutab niisuguseid deklaratiivseid lauseid, nagu töö on inimese au ja kohus ja on riigi kaitse all. Ilmselt peaks selle üle diskuteerima ja asja arutama.

Probleemiks oli see, et praegu ei ole midagi öeldud eraomanduse kohta. 1920. aasta seaduse § 24 näiteks kindlustab eraomanduse puutumatus. Mitmed härra Raidla esitatud eelnõu paragrahvid vajavad siiski komisjoni arvates nii koostajate kui ka ekspertide põhjendusi.

Leiti ka veel seda, et peatüki ülesehituses on praegu siiski lähtunud varasematest põhiseadustest ja seepärast ei pidanud komisjon võimalikuks paigutada ümber seaduse paragrahve ega muuta tema struktuuri, kuigi seda taotlesid komisjonis teiste riikide kodanike huvidest lähtuvad isikud.

On veel üksikuid probleeme, millest ma ei taha hakata praegu rääkima, näiteks teatav vastuolu § 34 ja § 33 alguses ja põhimõtteline küsimus §-s 41, mis praegu lähtub siiski töösunnist, mida võiks käsitleda riigikesksena. Kui me lähtume 1938. aasta põhiseadusest, siis on see rohkem isikukeskne ja lähtub isiku valikuvabadusest.

Komisjonile on saanud mitmed täiendusettepanekud nii paljudelt eraisikutelt kui ka näiteks usuasjade talituselt, keskkonnakomisjonilt jne. Me püüame neid kõiki arvestada ja peame vajalikuks kaasata oma töösse eksperte. Ja nagu ma nimetasin, on tekkinud küsimusi eelnõu koostajatele, nii et homme tahaks neid asju arutada.

Lõpetuseks ma tahaksin rõhutada: meie toimikond loeb kõige olulisemaks, et põhiseadus oleks

eelkõige ikkagi isiku-, isiksuse- ja kodanikukeskne ning seal oleks vähem keelustavaid sätteid. Riigi ja kodanike huvides on, et kodanik saaks elada ja töötada selles avara seaduse ruumis. Ma tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Aitäh, härra Rumessen! Teise toimkonna kaasettekanne kestis 15 minutit. Eraldi on põhjust tänada härra Rumesseni selle eest, et ta juhtis meie tähelepanu, kui ta esitas isiklikke seisukohti. Palun, millised on küsimused härra Rumessenile? Küsimusi ei ole. Veel kord suur tänu! Kolmas toimkond, härra Hallaste!

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Kolmas toimkond võttis arutelu aluseks autorite grupi poolt esitatud põhiseaduse eelnõu, pidades seda sobivamaks kui 1938. aasta Eesti Vabariigi põhiseadust. See vastab rohkem parlamentarismi põhimõtetele. Järgnevalt tutvustan neid probleeme, mis näitavad toimkonna liikmete seisukohti.

Esiteks, kas Eesti Vabariigi valitsemise vorm peaks olema presidentaalne või parlamentaarne? Kõik toimkonna töös osalenud üheksa liiget olid üksmeelel, et Eesti peab olema piiratud volitustega riigipeaga parlamentaarne vabariik, kus presidendil on tasakaalustav osa Riigikogu ja valitsuse vahel ilma iseseisva seadusandliku ja täidesaatva võimuta. Kuigi kumbki põhiseaduse eelnõu ei vasta sellele tingimusele, olid toimkonna liikmed seisukohal, et autorite kollektiivi poolt ette valmistatud eelnõu on kergem kohandada meie arusaamadele vastavaks kui 1938. aasta põhiseadust.

Arutati riigipea valimise küsimust ja leiti, et riigipea valijad võiksid olla parlament ja omavalitsuste esindajad, nagu see on Saksamaa Liitvabariigis. Selle poolt oli kolm toimkonna liiget. Seda, et valija on rahvas, pooldas neli toimkonna liiget, ja seda, et ainult parlament, üks toimkonna liige. Enamik neid probleeme, mida arutati, hääletati läbi ka ühisel koosolekul neljanda toimkonnaga. Ühiskoosolekul olid hääletustulemused sellised: rahva valitud riigipead toetas viis liiget, parlamendi ja omavalitsuste valitud neli ja parlamendi poolt valitud riigipead üks liige.

Järgmine probleem, kas Riigikogu peaks olema ühe- või kahekojaline. Osa toimkonna liikmeid pidas võimalikuks, et parlamendil oleks teine koda, mis moodustuks kohalike omavalitsuste esindajatest. Enamus jäi seisukohale, et parlament peab olema ühekojaline. 1938. aasta põhiseadus on toimkonna liikmete arvamusega täielikult vastuolus, küll aga on sellega kooskõlas Jüri Raidla poolt juhitud autorite kollektiivi esitatud eelnõu. Paragrahv 56 autorite kollektiivi eelnõus määrab Riigikogu volituste tähtajaks neli aastat, 1938. aasta põhiseaduse § 68 viis aastat. Toimkond pidas mõlemat liiga pikaks ja teeb ettepaneku lühendada Riigikogu volituste tähtaega kolmele aastale. Sellega vähenes ka presidendi volituste aeg, mida on

käsitletud §-s 70, neljale aastale. Selle poolt olid kõik toimkonna liikmed ja ka ühiskoosolekul oli tulemus 11 : 0 – kõik pooldasid aja lühendamist.

Probleem, kas valitsuse liikmeks saanud isik võib jääda Riigikogu liikmeks. Toimkond asus seisukohale, et valitsuse liikmeks saanud isiku asemele tuleb Riigikogusse asendussaadik. Siin on ainuke koht, kus 1938. aasta põhiseadus on vastavuses toimkonna seisukohtadega. Seda kinnitab 1938. aasta põhiseaduse § 77, mis keelab Riigikogu liikmetel teenistuse presidendi poolt, samuti valitsuse poolt ametisse nimetatuna või kinnitatuna.

Üks toimkonna liige pidas piirangut eraomandusel põhinevate tulundusühingute juhtimises osalemise kohta liigselt Riigikogu liikme õigusi kitsendavaks. Toimkond seda ei toetanud.

Paragrahvi 62 punkti 12 juures oli toimkond seisukohal, et sõja väljakuulutamise ei tohi ühegi institutsiooni pädevuses olla.

Paragrahvi 63 lõike 1 lõppu peeti vajalikuks lisada: hiljemalt kahe nädala jooksul pärast valimistulemuste selgumist. See on aeg, mille jooksul peab Vabariigi President kutsuma kokku Riigikogu.

Eriarvamusi tekitas Riigikogu töötaja märkimine põhiseaduses. Enamik toimkonna liikmeid märkis, et Riigikogu istungjärkude aeg määratakse Riigikogu töökorraldusega. Osa toimkonna liikmeid pidas vajalikuks märkida Riigikogu töö alguse – september – ja lõpu – juuni.

Paragrahvi 65 juures ei toetanud toimkond autorite seisukohta, et Eesti Panga Nõukogu liikmeteks võivad olla vaid Riigikogu liikmed. Üksmeelselt peeti vajalikuks lisada § 62 punkti 6 järel eraldi uus punkt – Eesti Panga Nõukogu. See oleks Riigikogu volituste juurde.

Küsimusi tekitas alatiste komisjonide märkimine põhiseaduses. Selle poolt oli neli, vastu kolm, erapooletu üks toimkonna liige. Õiguskomisjoni kõrval peeti vajalikuks märkida põhiseadusesse ka eelarvekomisjon.

Paragrahvi 66 arutamisel oldi üksmeelel, et kvoorum tuleb märkida numbriliselt, näiteks 50 liiget. Kvoorum suurus eraldi probleemina ei arutatud. Erandid üldises hääletuskorras tuleb märkida põhiseaduses eraldi seadustena.

Vabariigi Valitsuse peatüki juures jõudis kolmas toimkond arutada kolme probleemi, milles kujundati oma seisukoht. Olulisemaks peeti valitsuse moodustamise korda. Paragrahvid 83–85 annavad eelnõu kohaselt Riigikogule võimaluse kinnitada vaid presidendi esitatud ministrikandidaadi ning ülejäänud valitsusliikmete puhul avaldada oma arvamust ainult usaldushääletuse kaudu. Seda varianti pooldas ainult üks toimkonna liige, ühiskoosolekul neli inimest, üks toimkonna liige jäi erapooletuks. Toimkonnas pakuti välja põhiliselt teistsugune valitsuse moodustamise kord. Selle järgi nimetab riigipea valimistulemuste põhjal peaministrikandidaadi, kes on volitatud moodustama oma valitsuse. Riigikogu kinnitab kogu valitsuse tervikuna. Seda pooldas viis toimkonna liiget, ühiskoosolekul seitse.

Paragrahvi 86 juures pidas toimkond vajalikuks, et peaministri äraolekul oleksid tema ülesandeid täidavad ministrid määratud presidendi poolt.

Paragrahv 94 näeb ette kaks erinevat hääletust, kui Riigikogu lükkab tagasi seaduseelnõu, mille vastuvõtmise on valitsus sidunud usaldusküsimusega. Toimkond on seisukohal, et hääletamisi peaks olema ainult üks. Kui Riigikogu lükkab niisuguse seaduseelnõu tagasi, siis tähendabki see umbusalduse avaldamist valitsusele. Selle poolt olid kõik toimkonna liikmed ja ka kõik ühiskoosolekust osa võtnud liikmed. Sellega on meie poolt kõik. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu, härra Hallaste! Aitäh aja ökonoomse kasutamise eest! Üks hetk veel! Palun, kas on küsimusi kaasettekandjale härra Hallastele?

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja, ma ei jõudnud võib-olla nii kiiresti jutust kõike tabada, aga juba eelnõust on jäänud mind kummitama üks variant. On kirjeldatud küll valitsusele umbusalduse avaldamist, kuid kas kogu protseduur lõpebki siis sellega, et umbusaldus on avaldatud? Ei ole järgnenud täpset kirjeldust, mis siis edasi sünnib. Kas komisjoni projekt näeb ette ka selle protseduuri lõpu selgelt sõnastatuna?

I. Hallaste

Meie komisjon seda eraldi ei arutanud, kuid peaks olema selge, et kui parlament avaldab valitsusele umbusaldust, siis see valitsus astub tagasi ja algab uue valitsuse moodustamine vastavalt põhiseaduses sätestatud korrale.

Juhataja

Tänan! Kas on veel küsimusi? Ei ole. Veel kord suur tänu, härra Hallaste! Neljanda toimkonna kaasettekande esitab härra Kask. Palun!

P. Kask

Lugupeetud härra spiiker! Kallid kolleegid! Neljas toimkond eelistab üksmeelselt nn. Raidla eelnõu 1938. aasta põhiseaduse eelnõule, aga lõplikku otsust aluseks võtmise kohta ei saa teha enne, kui eelnõude esitamise tähtaeg on käes. Kui esitatakse veel teisi eelnõusid, siis tuleb küsimust uuesti arutada.

Põhjus ei ole mitte niivõrd selles, et Raidla eelnõu kontseptsioon oleks vastuvõetavam, vaid pigem selles, et vormiliselt võimaldab see väga suuri manööverdusi, muudatusi presidendivõimu ulatuses suhteliselt väikeste paranduste läbi. Komisjoni üksmeelne seisukoht ongi see, et presidendivõimu ulatus Raidla skeemis on liiga suur, vaja on tugevat nihet parlamentarismi suunas.

Me oleme koostööd teinud kolmanda toimkonnaga ja meie seisukohad on paljus väga sarnased. Kõigepealt seostub kohe parlamentarismi küsimusega presidendivalimise skeem. Ehkki

parlamentarsetes riikides valivad presidendi ka kodanikud otse, on klassikalise parlamentaarse süsteemi presidendivalimiste skeem siiski parlamendi kaudu ja meie toimkonnas (kolm ühe vastu) eelistatakse seda skeemi. Muuseas, meie toimkonna tööst võtab üks liige, nimelt Rein Taagepera, osa faksi teel, mitte otseselt istungil viibides.

Erinevalt kolmandast toimkonnast toetab neljas toimkond häälteenamusega 4 : 1 seda valitsuse moodustamise skeemi, mis on pakutud Raidla eelnõus, ja vaid üks liige toetas sellist skeemi, kus kogu kabinet tuleks parlamendis kinnitamisele. Just nimelt kabineti moodustamise kohapealt ei kardeta presidendile liigseid volitusi anda, sest paljudes parlamentaarriikides on see presidendi märkimisväärne võim peale esindusvõimu ja see ei ole kuskil kujutanud endast ohtu. Selle tunnistuseks on ka, et kaks toimkonna liiget peavad võimalikuks koguni skeemi, kus president nimetab peaministri, peaminister moodustab kabineti ja parlamendile jääb vaid võimalus umbusaldust avaldada.

Kolmanda ja neljanda toimkonna ühine etteheide Raidla projektile on, et presidendivõimu ulatus ei ole mitte ainult liiga suur, vaid ka täpselt piiritlemata. Juba siin esitatud küsimustest selgus, et paljudel juhtudel ei tule seaduse tekstist, vabandust, eelnõu tekstist välja, kas president võib ühte või teist asja teha oma suva järgi. Isegi kõige tähtsamates küsimustes, s. o. kabineti, samuti parlamendi laialisaatmise küsimustes ei ole selles tekstis selgust, kas president võib tegutseda oma suva järgi või mitte. Nii et sellised asjad vajavad täpsustamist. Järgmisel istungil tulevad nähtavasti konkreetselt esile need küsimused, mille osas presidendi võimu tuleks nõrgendada. Põhjendatult kõige tugevamaks komponendiks skeemis võib pidada presidendi vetoõigust, mis on kummutatav kahe kolmandikuga absoluutkoosseisust – see on väga tugev relv presidendi käes parlamendi vastu ja sellega ei saa kuidagi nõus olla.

Lõpetuseks märgin, et esimesed istungid kuluvad paratamatult toimkonna töö käimaminemiseks. Tõsiselt, konkreetsed ettepanekud saavad arutuse alla tulla alles siis, kui mingi eelnõu on aluseks võetud ja toimkonna töö on juba hoo sisse saanud. Täna!

Juhataja

Millised on küsimused sellele toimkonnale või härra Kasele? Küsimusi ei ole. Aitäh! Enne kui läheme viienda toimkonna kaasettekande ärakuulamise juurde, juhin kõikide toimkondade esimeeste tähelepanu sellele, et me leppisime eelmisel istungil kokku, et täna ja homme on toimkondadel võimalik kutsuda osa võtma Raidla autorite kollektiivi ja ekspertide gruppi. Kui toimkondade juhid soovivad kedagi härra Raidla kollektiivist või ekspertidest kasutada, siis palun pöörduda istungi ajal kas härra Raidla või härra Truuvälja poole, kes istuvad minu poolt vaadates vasakus reas. Viies toimkond, härra Tarto! Ettekande teeb toimkonna esimees härra Tarto.

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Kallid kolleegid! Riigikaitsetoimkond ei langetanud otsust, millist kahest meile esitatud eelnõust eelistada. Probleem on selles, et eelnõusid esitatakse veel ja sellisel juhul me otsustame hiljem, kas siis assamblee liikmetena ja eraldi ka toimkonnana. Aga riigikaitsetoimkonna poolt ma tahaksin juhtida tähelepanu ühele asjaolule. Kuidas see vabanemine toimub? Kas meil on palju tanke? Kas meil on palju lennukeid? Kas meil on vägev sissisõda? Või on suur kodanikuallumatuse liikumine? Ei, meil on oma õiguste nõudmine, oma riikluse taastamine õigusliku järjepidevuse alusel ja maailmas mõistetakse seda. Mõistetakse, et me oleme okupeeritud riik ja me saavutasime suure võidu sellega, et me ei pea mitte lahkuma Nõukogude Liidust, vaid taastame oma riiklikku iseseisvust. Ja see, et meie n.-ö.

taasiseseisvumine toimub sellisel kombel, tähendab ka seda, et me peame väga-väga suurt tähelepanu pöörama sellele, et meie samme ei saaks mingil juhul tõlgendada järjepidevusest loobumisenä. Järelikult kõige tõsisem tähelepanu 1938. aasta põhiseadusele, isegi kui assamblee ei võta seda aluseks! Kui võetakse aluseks mingi muu eelnõu, peab selle preambulas ikkagi olema niimoodi fikseeritud, et keegi ei saa tõlgendada, nagu looksime uut riiki või lahkuksime NSV Liidust. Ei, meie ei lahku, meie taastame riiki! Muide, omal ajal tehti see viga, et kui Eesti Vabariik faktiliselt taastati relvajõul, siis korraga jäädi lootma, et on võimalik sõlmida naaberriigiga baaside lepingud jne., n.-ö. loobuti sellest järjekindlast põhimõttest.

Teine asi, millele ma tahaksin tähelepanu juhtida, on see, et ükskõik millist eelnõu ka aluseks ei võetaks, peaks olema ära määratud riigipiir. Ja aluseks tuleb võtta 1920. aasta 2. veebruari riigipiir ning hilisemad lepped kuni 16. juulini 1940. Juhul, kui see on põhiseaduses fikseeritud ja meile surutakse peale mingisuguseid muid riigipiire, siis on riigipiiri muuta juba raskem. Me arutasime veel seda, et muidugi vajavad Põhiseaduslikul Assambleel eraldi hääletamist mitmed küsimused, mis on teistes peatükkides, mitte riigikaitse peatükis. Näiteks kodanike õiguste puhul on kindlasti vaja eraldi hääletada, kas kaitseväes teenivatel isikutel on õigus osaleda valimistel või mitte. Kui rääkida n.-ö. üldiselt meie toimkonna asjadest, siis me pooldame piiratud võimuga presidenti ja pooldame seda parlamentaarsuse suunas. Nii et kui ükskõik kumb nendest eelnõudest nüüd aluseks võetakse, siis meie arvamus on, et täiendada ja parandada tuleks selles suunas.

Veel üks probleem. Kui me vaatame neid eelnõusid, siis võime neid vaadata nii, et mis seal on, aga võime vaadata ka niimoodi, et mida seal ei ole. Ja kahjuks ei ole, nagu te väga hästi teate, ei 1938. aasta põhiseaduse eelnõus ega ka härra Raidla ja teiste poolt ette valmistatud eelnõus käsitletud seda, kui meie riik satub raskesse olukorda, kui ta okupeeritakse või on seaduslike riigivõimuorganite tegevus takistatud. Kui assamblee on sellega nõus, siis me võib-olla valmistame ette vastavad lõigud, mida soovitame sisse panna mis tahes eelnõusse. Muidugi me peame vaatama riigikaitse seisukohalt, kust see oht siis lähtub. Oht võib olla väline, aga võib

olla ka sisemine. Sisemisest ohust tuleneb anarhia, korralagedus, see on üks probleem, aga teine sisemise ohu probleem on see, et mingi klikk haarab võimu ja hakkab seda kuritarvitama. Ma ei tea, võib-olla oleks otstarbekohane – see on nüüd minu isiklik arvamine – siia sisse tuua säte, et kui Eesti Vabariigis on riiklik julgeolekuteenistus, siis see allub piiratud võimuga presidendile ja tema tööd kontrollib Riigikogu poolt valitud komisjon. Et ei oleks niisugust asja, et politsei koosseisus on kaitsepolitsei, seal veel mingisugune juurdlusbüroo ja et me taastame oma uues, taasloodavas riigis n.-õ. KGB, mis võib kujuneda meile omale sisemiseks ohuks.

Meil on Hain Rebase kaudu tellitud ka materjale teiste väikeriikide kaitsekontseptsioonidest – Šveitsist, Rootsist ja Soomest. Kõige lähemal ajal peaksid need kohale jõudma, siis me saame neid võrrelda. Samuti kasutab meie toimkond oma töös Eenok Korneli ja härra Priksi kui ekspertide abi. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, härra Tarto! Palun, millised on küsimused härra Tartole? Küsimusi ei ole. Veel kord aitäh!

E. Tarto

Aitäh!

Juhataja

Kuues toimkond, härra Rätsep! Kuuenda toimkonna kaasettekande esitab toimkonna esimees Jüri Rätsep. Palun!

J. Rätsep

Austatud juhataja ja kolleegid! Kuuenda toimkonna senine tegevus on seisnenud kahe koosoleku ärapidamises, mille sisu vastab assamblee töö praegusele staadiumile. Ka meie oleme seisukohal, et kuni projektide laekumise tähtajani ei ole põhjust eelistada ühte esitatud projekti teisele. Ja komisjon tegeles nendel kahel koosolekul üldküsimuste lahendamise ja oma ainevaldkonda puutuvates küsimustes, s. t. küsimustes, mis puudutavad kohut, Riigikontrolli ja õiguskantslerit. Lisaks sellele teema õigusajalooline käsitlus nende materjalide põhjal, mis komisjonile ja kõigile meile on seni esitatud.

Komisjon oli üksmeelsel seisukohal, et autorite grupp, kes on töötanud Eesti Vabariigi uue põhiseaduse eelnõu kallal, on teinud väga märkimisväärset ja tänuväärset tööd. Autorite grupi eelnõu sobib paremini kokku kaasaegse õiguskeelega ja samuti küllaltki noore eesti kirjakeelega. Neid aspekte me ei saa unustada, kui me ei taha selle küsimuse lõplikul lahendamisel jääda inimeste silmis arhailiseks. Samuti tunnustab meie komisjon autorite kollektiivi tööd selles, et täiesti piisavalt või üsna olulisel tasemel on arvestatud Eesti Vabariigi endiste põhiseaduste mõtet ja vaimu. Nende institutsioonide seas, mida käsitleb täpsemalt meie komisjon, ei ole olulist sisulist vastuolu ei 1938. aasta põhiseadusega ega ka varasemate põhiseadustega. Ma ei

mõttele siin õiguskantsleri institutsiooni, sest see on meie senistes põhiseadustes täiesti uus nähtus.

Mõningast arutelu arendasime terminoloogia valdkonnas ja juba küsimuse esitamisel esitasin ma selle põhimõtte, mille kallal me nuputasime. Ma paluksin töögrupil ikkagi mõelda tunduvalt loogilisema terminite süsteemi üle, mis algab sõnaga "riigi". Siin ei tarvitse olla väga kinni selles tähenduses, mida eesti keeles tähendab riik. Kuid niisuguse sõna lisamisega – Riigikogu, riigivanem, Riigikohus – me rõhutame selle instantsi kõige kõrgemat astet. Nii nagu riigivanem on riigi kõige kõrgem ametiisik, nii on ka maavanem maakonnas või vallavanem vallas kõige kõrgem ametiisik. Riigikogu on omaks võtnud ka autorite kollektiiv ning seda me tervitame jällegi kui õigusliku järjepidevuse ilmingut.

Ülemkohus ei ärata meie komisjonis positiivseid emotsioone ja ma olen oma pika praktika jooksul tähele pannud, et kui ma teinekord poolteadlikult olen ülemkohtu poole pöördudes m-tähe välja jätnud, siis ei ole sellele isegi tähelepanu juhitud. See ei ole kaalukas argument, kuid minu arvates süsteemi terviku mõttes on õige, kui kõige kõrgemat kohtuastet nimetatakse Riigikohtuks, nii nagu temast aste madalam ja jällegi taastatav Eesti kohtusüsteemi osa on ringkonnakohtus ja sellest veel allpool linna- ja maakohtud. Minu arvates on kõik loogiline ja piltlikult öeldes on tegemist nagu serviisi analoogiaga. Riigikohtu termini vastu ei ole ka see Raidla väide, et tegemist on meie riigi tulevaste vahekohtute kui niisuguste asutustega, mis ei ole riiklikud. Aga riiklik, nagu kolleeg Ain Kaalep siin nimetas, on midagi muud kui riigi. See on täiesti selge, et niisugune argument ei ole piisav.

President ei tarvitse meil nii väga terminina uhkelt kuulutada, sest see mõiste on meie ühiskonnas devalveerinud. Praegugi vaatab mulle vastu mitu inimest ja ka teie poole vaatab siit üks, kes on olnud elu jooksul president. Meil on presidendid klubidel, föderatsioonidel ja seltsidel ja ka Teaduste Akadeemial. Minu arvates on just presidendi mõiste devalveerinud ja kui me tahame 15. novembriks kiiresti midagi teha presidendi nimetusega, siis ma arvan, et tõlkeküsimuste lahendamiseks võiks põhiseaduse pealkirjas olla "riigivanem (president)". Minu arvates on see lihtne ja hooletu käsitlus, aga see annaks teistes keeltes aluse nimetada meie riigivanemat presidendiks, kui see neile lihtsam ja arusaadavam on. Meie Eestimaal ja eestikeelses tekstis oleks aga minu arvates väarikaim "riigivanem". Niisugust terminit ei ole meil veel kellegi puhul kasutatud.

Need on sellised üldised küsimused, mille hulka kuulub konkreetsema küsimusena veel see, kui vana isik võib olla kohtunik. Eesti Vabariigi 1937. aasta põhiseaduse järgi võisid riigikohtunikud, s. t. Riigikohtu kohtunikud olla ametis kuni 70. eluaasta täitumiseni, muud kohtunikud 65. eluaasta täitumiseni. Ma arvan, et töögrupp võiks mõelda minuga analoogiliselt natuke vanema mehe mõistusega ja muretseda ka tulevase kaadri pärast, sest ma kujutlen, et

paljudel õiguseladel on veel mehi, kes oleksid nõus olema Riigikohtu kohtunikud, aga ei olnud nõus olema isegi ülemkohtu liikmed Eesti NSV-s. Niisuguste inimestega tekib muidugi probleem, sest kas või vandeadvokaadina töötades on vanusemäär piiramatult ja tulevik on kuni surmani selge ja kerge, vaadates oma tervise järgi. Aga riigikohtunikuna või muu kohtunikuna peavad nad kartma oma 65. sünnipäeva. Kõik inimesed ei ole selles vanuses veel oma vitaalsust kaotanud, eriti sellel erialal, kus produktiivne aeg algabki juba täismehena, elukogenud inimesena. Nii et ma paluksin komisjonil püüdliselt kaaluda seda Eesti-aegset mudelit. See on minu arvates kõik olulisem, millest meie komisjonis on seni räägitud. Täna teid tähelepanu eest!

Juhataja

Aitäh, härra Rätsep! Kas on küsimusi? Veel kord suur tänu! Enne kui kaasettekandeks saab sõna seitsmes ja viimane toimikond, on teile selline ettepanek, et need, kes soovivad neljandas päevakorrapunktis sõna võtta, palun registreerige ennast, vajutades nupule "kõne". Siis me saame teid eristada nendest, kes soovivad esitada küsimuse kaasettekande esitajale. Seitsmenda toimikonna esimees härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed! Austatud juhataja! Meie komisjon, kes tegeleb põhiseaduse omavalitsust puudutavate sätete arutamisega, oli esimesel ja teisel koosolekul seisukohal, et seni, kuni me põhimõtteliselt ei ole kinnitanud alusteksti, me ei hakka konkreetseid paragrahve käsitlema. Seni on võimalik läheneda antud küsimustele üldises plaanis ja sellega seoses tahaks märkida, et nii 1938. aasta põhiseaduses kui ka nn. Raidla projektis on need küsimused väga erinevalt käsitletud. Vabariigiaegses põhiseaduses on see mõnes mõttes puudulikult käsitletud. Viimane projekt, Raidla projekt on omakorda küllaltki hajuv, kannab teatud kiirustamise märke. Olles mõlemad meile võimalikud alused, ma võrdleksin kõigepealt neid kahte projekti. Tooksin välja mõningad aspektid, mis meil tuleb ilmselt tulevikus lahendada. Kuna küsimuse asetus põhiteksti osas ei ole meil veel selge, siis ei ole see ka meie komisjoni ametlik seisukoht.

Omavalitsusi puudutavad sätted põhiseadustes võib jagada jämedalt kolme ossa, millest esimene puudutab omavalitsuse pädevust. Üldiselt on omavalitsuste pädevust käsitletud põhiseadustes küllaltki lakooniliselt. Vabariigiaegsetes põhiseadustes on olnud sellel teatud revolutsiooniline nüanss juures, 1938. aasta põhiseaduses on seda reglementeeritud maksimaalselt. Nüüd härra Raidla juhitud komisjoni poolt koostatud projektis on see küsimus kirjutatud veelgi pikemalt lahti.

Lühidalt omavalitsuste pädevusest. Omavalitsused tegelevad iseseisvalt kõikide oma valitsusse puutuvate küsimustega. Mõnes mõttes detailne seletus on omaks võetud näiteks Skandinaavia

maade põhiseadustes. Nimetatud projektis, härra Raidla projektis on läbi mitme paragrahvi kasutatud selliseid termineid nagu "kohaliku elu küsimusi" ja ka siis "muud ülesanded", mis omavalitsusorganitel peal on. Eelmisel istungil ma juba märkisin, et siin on ka termineid, näiteks kohalik omavalitsus, mida peaks revideerima.

Pädevuse osas on põhiseadustes eristatud kahte poolt. Üks on seadusega omavalitsusele pandud pädevus, s. t. küsimused, millega ta peab tegelema, ja siis nende küsimuste ring, millega omavalitsus võib tegeleda, kuid ei pea tegelema, s. t. ta valib ise selle valdkonna valitsuse töös, mille ta enda pädevusse võtab. Näiteks 1938. aasta põhiseaduses on pädevuse kohta ainult üks paragrahv ja seal on see sõnastatud järgmiselt: "kohaliku valitsemisala korraldamine ja kohalikkude elualade arendamine". Üldiselt võib tõesti tulla kõne alla ka sellise lühida mõtte väljaütlemine, et valitsusküsimused on iseenesest mõiste, mis peaks meile tulevikus hakkama omavalitsuste pädevust küllaldaselt lahti seletama.

Teise osa kohta. Põhiseaduses sätestatakse omavalitsuste moodustamine. Moodustamise osas on 1938. aasta põhiseadus vabariigiaegsetest põhiseadustest kõige detailsem. Raidla projekt on selle veelgi pikemalt lahti kirjutatud. Millised probleemid seal tekivad?

Kõigepealt on Raidla projektis üheselt fikseeritud, mis asjad on omavalitsused. Need on vallad, alevid, linnad. Linnade probleemiga seostuv on muidugi omaette probleem.

Omavalitsusorganite, omavalitsusüksuste moodustamisel on aga hääleõiguslike kodanike osas tekkinud teatav segadus. See segadus on tekkinud võib-olla sellest, et meil kipub siit välja jääma mõiste "valla või omavalitsusüksuse liige". Kui 1938. aasta põhiseaduses on hääleõiguslike kodanikena märgitud ära inimesed, kes omavad püsivat elu- ja töökoha, siis härra Raidla poolt juhitud komisjoni projektis on sisse toodud hääleõiguslik kodanik. Pikemalt seda ei kommenteerita, kuid valla liige, omavalitsusüksuse liige on mõiste, mis oleks mõttekas kasutusele võtta ja tuleb meil küllaltki üheselt vallaseaduses lahti kirjutada. Valla liikme määratlemisel on vaadeldud väga mitmeid kriteeriume, näiteks Soomes võib inimene olla kolme valla liige: ühes on tal alaline elukoht, teises ta töötab ja kolmandas ta kasutab kinnisvara. Loomulikult sellisel juhul sätestab vallaseadus konkreetsel juhul, kuidas on paika pandud valimisõigus.

Nüüd veel moodustamise struktuuri kohta. 1938. aasta põhiseaduses ei ole määratletud selliste instantside nagu vallavalitsus ja -volikogu volituste aeg. Härra Raidla projektis on volikogu volituste aeg kolm aastat. Ei ole välistatud, et see küsimus tuleb ka meil otsustada ja läbi hääletada.

Kõige laiem ja problemaatilisem osa omavalitsuste peatükis on omavalitsuste õigused. 1938. aasta põhiseaduses on sätestatud, et need õigused saavad tugineda ainult seadusele ja ainult seaduste alusel võib neid kohustusi muuta. Üldiselt on see printsiip väga üldine, tähendab

omavalitsustele võib lisakohustusi ja ülesandeid panna ainult seadusega määratud korras. Üks põhiõigus, mis on härra Raidla projektis täiesti konkreetselt sees, on maksustamise õigus. Probleeme tekib riigiorganite ja Riigikontrolli ja omavalitsuse vahel. Et seda probleemi lahti rääkida, loeksin lühidalt ette Raidla projektist § 155 lõike 2: "Seadusega ettenähtud juhtudel ja korras on Vabariigi Presidendil Vabariigi Valitsuse ettepanekul õigus peatada kohalike omavalitsusorganite tegevus või tunnistada nende tegevus lõppenuks." Kui te meenutate härra Raidla ettekannet, siis ta ütles, et see punkt paneb omavalitsusorganid küllaltki sõltuvusse valitsuse n.-ö. kontrollist. Kahjuks on siin siiski sisse toodud võimalus, mida vähemalt mina isiklikult eriti õigeks ei pea. See on nimelt võimalus omavalitsusorganite tegevust põhimõtteliselt peatada. Kui me tahame rääkida omavalitsusorganite iseseisvusest ja autonoomiast, siis minu arust tuleks seda osa teha veelgi jäigemaks. Näiteks Soome põhiseaduses on pandud paika tõesti selliselt, et omavalitsuse töö võib lõpetada ainult põhiseadust muutes. See on kõige rangem protseduur, mida võib välja mõelda, s. t. omavalitsusorganite tegevust ei saa põhimõtteliselt peatada muud moodi kui ainult põhiseadust muutes. Ilmselt tuleb meil ka selles küsimuses seisukoht võtta.

Nüüd, meie olukorras on pakilisim teise tasandi omavalitsuse probleem. Käesolevas projektis ei ole seda küsimust üldse puudutatud ja üldisest kontseptsioonist võib välja lugeda, et peetakse võimalikuks ühetasandilist kohalikku omavalitsust. Paraku on teistes paragrahvides sisse toodud siiski maavanema mõiste, ilmselt tuleb edaspidi maavanema asend omavalitsuse suhtes täpsemalt paika panna. Kui me räägime sõltumatust esmatasandi kohalikust omavalitsusest, vallatasandi omavalitsusest, siis saame rääkida ühetasandilisest omavalitsuste süsteemist, kus maavanemal ei ole muud funktsiooni kui ainult valdade tegevuse seaduslikkuse kontrolli funktsioon. Ilmselt tuleb ka see sisse panna, kui me läheme ühetasandilise omavalitsuse struktuuri peale. Kui me läheme kahe tasandi peale, siis loomulikult on probleem märksa komplitseeritum. Näiteks 1938. aasta põhiseaduses on teise tasandi omavalitsuste kohta ainult viide. Teise tasandi omavalitsuste korraldus ja nende esinduskogude kujundamine, kujundamise alused määratakse seadusega. Selle kohta peaks vastu võtma siis suisa eri seaduse. Tõenäoliselt on need teemade ringid, mis tuleb omavalitsuste peatükis läbi töötada, võib-olla ka läbi hääletada ja sel juhul juba põhiseaduse alusel ka sisse viia.

Juhataja

Aitäh, härra Jürgenson! Millised on küsimused? Küsimusi ei ole. Aitäh! Järgmises päevakorrapunktis on sõna soovinud Peet Kask ja sellega seoses tuleb meil otsustada vaheaja korraldamise küsimus. Juhatus kõigepealt vabandab teie ees, et me oleme ilma vaheajata töötamise ajalimiiti ületanud juba seitse minutit. Arvatavasti on peale härra Kase veel teisi sõnavõtjaid, seepärast on ettepanek teha vaheaeg 20 minutit. Töö jätkub kell 16.50.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kohaloleku kontroll. Kohal on 24. Tundub, et järgmist vaheaega me omale lubada küll ei või. Päevakorrapunktis 1.4. on soovinud sõna härra Peet Kask. Palun! Tuletan meelde, et sõnavõtjatele küsimusi esitada ei saa. Härra Kask!

P. Kask

Lugupeetud härra juhataja! Kallid kolleegid! Ma ei esine niivõrd enda kui professor Rein Taagepera nimel, kes tahab ja suudab koostööd teha vaatamata sellele, et ta on lepinguliste kohustuste tõttu sunnitud Californias viibima. Ma loeksin ette mõned tema küllaltki hästi sõnastatud mõtted, mis on fundamentaalse tähenduse ja iseloomuga ja nii õpetlikud, et ma arvan, et mitte ainult kolmas ja neljas toimkond, kellele see otseselt on mõeldud, vaid Põhiseadusliku Assamblee kõik liikmed ja autorid kuulavad seda loodetavasti naudinguga.

Esiteks, eelistan parlamentaarset lähtepunkti umbes sama piiratud riigipea võimuga, kui on Iiri või 1991. aasta järgsel Soome presidendil. See riigipea peaks olema ainult sümboolse võimuga ja need, kes sellist nimetavad "lilleneiuks", parem seletagu endale ära, miks enamikul stabiilseist demokraatiaist on just selline nn. lilleneiu eesotsas. Ja veel tähtsam, miks seal, kus "lilleneiu" asemel on eesotsas "nuiamees", on demokraatia suutnud püsida stabiilselt ainult paaril-kolmel puhul. Meil pole vaja Gamsahhurdia laadi rahvuslikku nuiameest, kes on kõva käega sissepoole ja nõrk väljapoole. Parlamentlikul riigipeal ei peaks olema veto- ega referendumioõigust ja ammugi mitte parlamendi laialisaatmise õigust, küll aga peaks parlamendi poolt vallandatud peaministril olema uute parlamendivalimiste õigus, nagu 80% stabiilsete demokraatiate puhul. Kui riigipea on kaitsejõudude ülemjuhataja, siis jällegi ainult sümboolselt, kaasallkirja andjana, kes saab raskendada võimuhaaret kaitseministri või kindralist väejuhataja poolt.

Riigipea võimu puhul lähtuksin näiteks Taani kuninga omast. Ta peab poliitikat tähelepanelikult jälgima ilma vähimalgi määral sekkumata, et vahele astuda ainult siis, kui kõik poliitikud on end kuidagi korruga "täis teinud" ja normaalne protseduur umbe jooksnud, mis ehk juhtub kord sajandis. Just selleks puhtaks alternatiiviks peab ta tavaliselt jälgima, aga mitte sekkuma.

Teiseks, riigipea valimise viis – soovitatavalt parlamendi poolt. Maakondade esindajate osavõtt on mõeldav, aga nende arv ei peaks ületama poolt parlamendi liikmeist. Rahva poolt valitud riigipeal võib tema otsene volitus pähe lüüa, eriti kui demokraatlik kultuur on veel habras, võib ta liiga kergesti pidada selle aasta kriisikest sajandi kriisiks.

Kolmandaks, valitsuse moodustamise viisiks soovitan midagi niisugust nagu Taanis.

Parlamendis esindatud erakondade juhid tulevad kokku pärast parlamendivalimisi või usaldamatushääletust, arutavad ning esitavad oma peaministri kandidaadi soovitusel või harukordadel mitmed soovitud riigipea kohale, ja tolele kandidaadile või harukordadel ühele

neist kandidaatidest tehakse ülesandeks valitsus moodustada. See peaminister ja valitsus kestavad seni, kui parlamendi koosseisu enamus üksikministrile või peaministrile umbusaldust ei väljenda. Üksikministri loobumise või usaldamatuse puhul asendab peaminister ta oma äranägemise järgi.

Peaministri usaldamatuse puhul on tal õigus taotleda riigipealt uusi parlamendivalimisi. Selle taotluse peab riigipea rahuldama. Eelised minimeerivad hääletamisi, mis võivad panna parlamendiliikme ebamugava kohustuse ette võtta seisukoht. Naiivne teooria eeldab, et kõik on antud peaministri poolt või vastu. Tegelikult on aga tihtipeale erapooletuid, neid, kes ei soovi valitsust takistada tegutsemast, aga ei taha valitsuse sammude eest jumala eest ka mingit vastutust võtta. See pole sugugi antud parlamendiliikme poolt ebaprincipiaalne kohustuse mittetäitmine, vaid täiesti vastutustundlik ja ratsionaalne hoiak. Tulemuseks on, et vähemuskabinetid on Taanis võimalikud ja stabiilsed, sellal kui maades, nagu Kreeka, kus nõutakse, et valitsusel peab olema parlamendi enamus seljataga, on jõudude kolmeks jagunemise puhul ehk tulemuseks lahendamatu kriis.

Muide, praegune Eesti Vabariigi viis, kus ülemnõukogu igat valitsuse liiget eraldi arutab ja hääletab, on absurdne. Valitsus peab olema tõhus võistkond, kuhu peaminister saab kaasa just neid mängijaid, keda ta tahab, sest töö on niikuinii raske. Ja parlament kas usaldab peaministri algset valikut või annab valitsuse moodustamise töö kellelegi teisele.

Neljandaks, kas üks või kaks koda? Kindlasti üks. Peale Iirimaa on kõigil alla kümne miljoni elanikuga mitteföderaalsetel riikidel ainult üks koda. Viimase 40 aasta jooksul on mõnigi riik oma ajaloolise teise koja kõrvaldanud, näiteks Rootsi. Teise koja lisamise näiteid mul ei tule stabiilseist ja demokraatlikest riikidest aga meelde. Milleks keeruliselt, kui lihtsamalt saab?

Viiendaks, riigipea ja Riigikogu volituste kestus. Kui parlamendi tegelik kestus võib olla ettenähtamatu enneaegsete valimiste tõttu ja riigipea võim piiratud, siis ei ole see kriitiline ning neli ja viis aastat on keskmine. Kui aga Riigikogu kestus on rangelt neli aastat ja liiga tugeva võimuga riigipeal viis aastat, siis on poliitiline mäng ebastabiilselt võnkuv: kord langevad kahed valimised kokku, kord on riigipea omad enne, kord on Riigikogu omad enne. Matthew Søberg Shugart on asja põhjalikult uurinud ja leiab, et mõju poliitikale on väga suur ja aitas kaasa Tšiili demokraatia varisemisele. Kindlam on, kui riigipea ja parlamendi volituste kehtivus on sama, kas siis mõlemad neli või mõlemad viis.

Kuuendaks, kvoorum Riigikogus. Korraliste istungite puhul tingimata alla 50%! Soovitatavalt 25%. Kõrgetes demokraatlikes maades on väga raske 50% kätte saada, kui päevakorras on igavad tehnilised küsimused. Meie tänane koosolek on selle tõestus. Erakorralistel istungitel on 50% soovitatav, vältimaks ootamatut kokkukutsumist just siis, kui on teada, et oma meeste kohaletulek on probleem. Kui Riigikogu tuleb erakorraliselt kokku välisrännaku või sisemäsu

oludes, võib 50% kvoorum teha Riigikogu teovõimetuks just siis, kui teojõudu kõige rohkem vaja on. Mõelgem, mis võinuks juhtuda 19. augustil! Raske küsimus.

Seitsmendaks (see on eelviimane), Riigikogu valimise reegli nagu ka riigipea oma punktis 2 võiks jätta põhiseaduses lahtiseks, sest seda võib ehk olla vaja muuta sagedamini kui kõike muud, ja praegu on see päevaprobleemiks, millesse Põhiseaduslik Assamblee ei peaks sekkuma.

Kaheksandaks (oluline!), kõik hääletamised Riigikogus peavad olema avalikud.

Hääletamissaladus on lihtvalija kaitseks. See, kes pürib rahva esindajaks, peab avalikult valijatele aru andma oma tegude üle. Itaalia on hoiatavaks näiteks, kuhu salajane hääletamine parlamendis rahva viib. Tänan!

Juhataja

Aitäh, härra Kask! Juhin tähelepanu sellele, et sõnavõtt puldist võib kesta kuni seitse minutit ja on tore, et reglemendi väljatöötaja, härra Kask, pidas täpselt kinni sellest ajapiirist. Palun, kas on veel sõnavõtjaid? Ei näi olevat. Palun, härra Saatpalu! Palun, kas soovite esineda puldist või kohalt? Kohalt kaks minutit, puldist kuni seitse. Palun pulti!

V. Saatpalu

Lugupeetud juhataja ja kolleegid! Ma teen ettepaneku kaaluda järgmist võimalust. Ettepanek seisneb selles, et me võiksime põhimõtteliselt kokku leppida, et Põhiseaduslik Assamblee ei tegele millegi muuga kui sellega, et teeb vajalikud ettepanekud Eesti Vabariigi kehtiva, 1937. aasta põhiseaduse muutmiseks. Algselt hääletaksime, millised väga põhimõttelised seisukohad tuleksid meie poolt muutmisele ja seejärel sünteesiksime sobivad tekstid 1. oktoobriks laekunud eelnõudest. Arvan, me oleksime siis ühe mõistliku kompromissi teinud. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Palun, kas veel on sõnasoovijaid? Palun, kas te soovite kohalt sõna või puldist? Kohalt saate sõna kaheks minutiks. Palun härra Kaalepile mikrofoni!

A. Kaalep

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Seesama Vello Saatpalu ettepanek tekitab minus sellise mõtte, et praktiliselt teeme niikuinii uue põhiseaduse, aga selleks et õigusjärgsuse printsiibile truuks jääda, rõhutame kas preambulas või mingisuguses lisas, et meie lähtepunktiks on 1938. aasta põhiseadus. See on rohkem sõnamäng.

Juhataja

Aitäh, härra Kaalep! Kes soovib veel sõna, palun vajutage klahvile "sõna". Härra Korrovits, palun! Kas kohalt või puldist? Palun härra Korrovitsile mikrofoni tema töölauale! Kaheks minutiks saab sõna härra Korrovits.

V. Korrovits

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Selge on see, et meie poolt välja pakutud

põhiseaduse projekt saab olema erinev igast praegusest väljajagatud projektist ja ka nendest, mis on veel tulemas, kuid tähtis on säilitada 1938. aasta Eesti konstitutsiooni järjepidevus. Seda me saame teha ainult 1938. aasta konstitutsiooni aluseks võttes. Nagu me näeme, kõik projektid, olgu see siis minister Raidla ja kolleegide väljatöötatud või Ando Lepsi esitatud, on üles ehitatud 1938. aasta põhiseaduse mudeli põhjal – paljuski sisuliselt, aga vormiliselt päris kindlasti. Ja 1938. aasta põhiseaduse aluseks võtmine, selle rõhutamine ongi just see, et meil on tegemist konstitutsioonilise järjepidevusega.

Juhataja

Tänan! Härra Hallaste!

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Mõtteavaldused 1938. aasta põhiseaduse aluseks võtmisest sunnivad mind sõna võtma. Meie töörühm teatavasti otsustas võtta aluseks ekspertide poolt esitatud projekti ja selle alusel töötada. Enamik töörühmi võttis aluseks sellesama ekspertide poolt esitatud projekti. Milliseid paragrahve te käsitlesite, öeldes, te rääkisite sellest Raidla poolt juhitud ekspertide projektist? Aluseks võtmine tähendab seda, et selle projektiga tehakse tööd. Ma ei tea praegu ühtegi komisjoni või töörühma, võib-olla ma unustasin ära või ei kuulnud täpselt, aga ma ei tea praegu mitte ühtegi töörühma neist seitsmest, kes oleks tegelenud otse 1938. aasta põhiseaduse parandamisega. Härra Vello Salum näitab, et nende töörühm sellega tegeles preambula juures. Niipea, kui jutt läheb konkreetsete juriidiliste paragrahvide juurde, mis määravad ära riigi korralduse, oli vähemalt aluseks võetud ikkagi ekspertide projekt. Et see projekt aluseks on, ei tähenda, et see projekt meeldiks. Peaksime esitama küsimuse, millisest projektist me saaksime praegu kiiremini ja parema Eesti Vabariigi põhiseaduse. Ma olen olnud kogu aeg õigusliku järjepidevuse pooldaja, kuid juriidiliselt tähendab õiguslik järjepidevus seda, et uus põhiseadus tuleb vastu võtta rahva poolt, s. t. Eesti Vabariigi kodanike poolt, viies sellega ellu 1938. aasta põhiseaduse § 1, et kõrgema võimu kandja on rahvas. Ja ükskõik millisele põhiseadusele see rahvas ütleb jah, siis see ongi õigusliku järjepidevuse põhimõttest lähtumine. Selleks ei pea siin meie tööle aluseks olema 1938. aasta põhiseadus. Küsigem enestelt, mille kaudu me jõuaksime kiiremini ja parema tulemuseni. Õiguslik järjepidevus kahjustada ei saa, eriti kui kodanike ringi enne rahvahääletust ei laiendata. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Härra Saatpalu, te soovite sõna teistkordselt. Palun, kas esinete kohalt?

V. Saatpalu

Minu kolleeg ei kuulnud täpselt, mida mina ütlesin. Ma ei ole vähematki soovi avaldanud selle kohta, et võtta 1937. aasta põhiseadus aluseks. See otsus, milline meile esitatud projekt aluseks võtta, tuleb meil veel teha ja esitada 1. oktoobriks. Selles oligi minu ettepanek, et me

tunnistaksime 1937. aasta seaduse kehtivust ja viime sinna muudatused sisse. See võib ka tähendada, et me teeme täiesti uue põhiseaduse ja ütleme, et need ongi muudatused, aga selle, mis tuleb aluseks võtta, me otsustame pärast 1. oktoobrit. Siis on n.-ö. hundid söönud ja lambad ka terved.

Juhataja

Aitäh, härra Saatpalu! Enne kui ma annan sõna härra Runnelile, tuletan meelde, et kõik meie esinemised kantakse stenogrammi ja küllap nende stenogrammide põhjal otsustab ajalugu, mida me tahtsime öelda ja mida me ütlesime. Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Kallid kolleegid! Ma ei saanud aru härra Hallaste jutu toonist ega temperamendist. Mulle meenutas see jälle mingeid vanu aegu, kui üks seltsimees või härra arvab, et temal on ainuõigus otsustada. Ei ole õige see väide, mida Hallaste ütles, et ei ole ükski võtnud aluseks muud kui seda Raidla projekti. Me oleme kõik võtnud aluseks väga palju asju. Me oleme kõiki Eesti seadusi, põhiseadusi ja põhiseaduse muutmise seadusi jõudumööda jälginud ja kõik on õigusliku protsessi jälgimist omal kombel silmas pidanud. Ja ma isegi protesteerin sellise, noh, suva vastu. Kui oleme täpsed, siis meil ei ole lahendatud see projekti esitamise küsimuski, mida me Hallaste arvates ainsana peame aluseks võtma. See ei ole formaalselt esitatudki. Selle kohta oli küsimus, aga öeldi, et selle me töö käigus õiendame niikuinii ära, kuna seal toimkonnas oli ka mõni assamblee liige, aga seda ei ole tehtud korrektselt. Tänan!

Juhataja

Aitäh, härra Runnel! Palun, kas on veel sõnasoovijaid? Sõnasoovijaid rohkem ei ole ja sellega on meil päevakord ammendatud. Enne kui me lõpetame kolmanda istungi, on ettepanek lubada mul paari minuti jooksul anda teile informatsiooni, mida võiks kõigil assamblee liikmetel tarvis minna.

Esiteks teen ma kõigile toimkonna juhtidele ettepaneku öelda lühikeses sõnavõtus, kuidas nad soovivad toimkonna tööd organiseerida. Assamblee juhatuse koosolek toimub tuleva nädala neljapäeval kell 15 ja ma palun kõigil toimkondade juhtidel sellest koosolekust osa võtta.

Teiseks juhin kõigi kolleegide tähelepanu sellele, et vastavalt reglemendile on võimalik esitada ettepanekuid päevakorra projekti koostamiseks kuni neljapäevani. Kolmapäev on viimane päev. Kolmandaks, põhiseaduse projektide esitamise viimane päev on 30. september. See on järgmise nädala esmaspäev.

Neljandaks, vastavalt reglemendile on toimkondadel õigus kasutada ekspertide abi, kuid reglemendis on ka märgitud, et toimkonnad peaksid sellisel juhul teatama juhatusele, keda nad soovivad eksperdina kasutada. Juhatuse palub, et teatataks eksperdi nimi, tema teaduslik kutse ja kraad, kui need on, või siis ametikoht, mis lubab arvata, et antud ekspert saab jagada oma

teadmisi ja kogemusi assamblee liikmetele.

Kõigil toimkondadel on võimalik täna ja homme töötades võrdlevalt analüüsida kolme laekunud projekti. Need on härra Jüri Raidla poolt juhitava autorite kollektiivi poolt koostatud projekt, 1938. aasta põhiseaduse tekst ja täna teile kätte antud härra Ando Lepsi poolt koostatud põhiseaduse tekst.

Täna jaotati teile ka kalenderplaani projekt. Ma palun, et toimkonnad peaksid võimalikuks uurida seda kalenderplaani ja teha omapoolsed ettepanekud selle plaani parandamiseks ja täiendamiseks samuti hiljemalt kolmapäeval. Palun, kas toimkondade juhid soovivad organisatsioonilistes küsimustes sõna võtta? Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen

Lugupeetud juhataja! Mul oleks teile järgmine ettepanek. Kas ei oleks mõeldav seda seoses juhatuse koosolekuga neljapäeval kell kolm ühe tunni võrra edasi nihutada, s. o. kella neljaks, arvestades asjaolu, et neljapäevane päev on alati Eesti Komitee istungi päev ja meie juhatuse liikmetest on pooled Eesti Komitee liikmed? Aja nihutamisest tunni võrra piisaks. Kas see oleks teie arvates võimalik? Aitäh!

Juhataja

Ettepanek korraldada juhatuse koosolek neljapäeval kell 15 on kooskõlastatud kahe mitte kohaloleva juhatuse liikmega ja üksinda kolmekesi vastuvõetud otsust ma muuta ei saa. Härra Rumesseni poolt tehtud ettepanek väärrib igal juhul kaalumist ja mul on ettepanek, et me teeksimme seda juhatuse koosolekul tuleva nädala neljapäeval. Ma arvan, et ka juhatuse liikmetel on küsimusi, mida tund aega omavahel arutada, et siis kõik koos kell 16 otsustada ka see, millal me juhatuse koosolekuid edaspidi peame. Palun, kas toimkondade juhid soovivad sõna? Palun anda mikrofon härra Tartole!

E. Tarto

(Algus halvasti kuuldav.) Ma arvan, et me otsustame järgmisel juhatuse koosolekul, et toimkonnad võiksid töötada ka neljapäevaõhtuti. Ei tarvitseks nii rangelt reglementeerida, et nad peavad töötama just täna õhtul või laupäeval.

Juhataja

Aitäh, härra Tarto! Toimkondade töö neljapäeval ei ole reglemendiga keelatud. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste

Ma paluksin kolmanda toimkonna liikmeid kell 17.25 koguneda meie ruumi nr. 257.

Juhataja

Härra Kask, palun!

P. Kask

Mul on teadaanne neljanda toimkonna liikmetele. Homme kell 10 on korraline toimkonna koosolek ruumis nr. 155 ja kell 12 samas ühisistung kolmanda toimkonnaga ning meie homsele istungile on kutsutud ka autorid. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Salum, palun!

V. Salum

Koguneme viis minutit pärast lõppu oma tööruumi.

Juhataja

Tänan! Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Ma paluksin ka seitsmendal komisjonil koguneda pärast istungi lõppu ruumi nr. 256. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, lugupeetud assamblee liikmed! Assamblee kolmas istung on sellega lõppenud. Kohtume nädala pärast!